

84(ЧУКР-ЧХМЕ)6
М 36

Віталій МАЦЬКО

ЗАПРОСИНИ

84(ЧУКР-ИХМЕ)6
М 36

Віталій МАЦЬКО

ЗАПРОСИНИ

(оригінальна та перекладна проза)

1140379

**Хмельницький
ФОП Цюпак
2016**

A 41090

УДК 821.161.2.
ББК 84(4УКР-4ХМЕ)6
М36

Літературно-художнє видання

МАЦЬКО Віталій Петрович
ЗАПРОСИНИ

Оригінальна та перекладна проза

Мацько В.П.

М36 Запросини: Оригінальна та перекладна проза. –
Хмельницький: Видавець ФОП Цюпак А.А., 2016. –
88с.

ISBN 978-617-513-389-7

Запропоновані прозові твори відомого українського письменника Віталія Мацька виходять окремою книжкою вперше. У них автор порушує патріотичні, морально-етичні теми. Літературних персонажів змодельовано різнопланово, різноаспектно, в різних життєвих ситуаціях. Письменник художньо зображає морально-етичні принципи персонажів не лише на індивідуальному, а й на суспільному рівні, виокремлює їх як частину психічної структури особистості через словесно-художню ціннісну оцінку дій, явищ в усвідомлений й неусвідомлюваний для індивіда спосіб.

УДК 821.161.2.

ББК 84(4УКР-4ХМЕ)6

ISBN 978-617-513-389-7

© Мацько В.П., 2016

Раділа мати

Ледь-ледь піднімалося ранішнє сонце, розпускаючи крила-промені над землею.

У двері моєї сусідки, Марії Марківни, хтось постукав. За хвилину рипнули двері. І я почув, як жінка радісно скрикнула:

— Синочку, приїхав!..

Я вийшов зі своєї кімнати.

— Ось, познайомтесь, — не вгавала старенька. — Синочок мій, Микола.

Гостинно запросила до столу, бо повернення сина для неї, то велике свято, велика радість.

— А син-моряк дуже схожий на вас, Маріє Марківно, — кажу я жінці.

Мені кортить запитати у цих двох щасливих людей про третього — чоловіка, батька Миколи. Чому не радіє цієї ранішньої часини разом з ними? Врешті-решт таки наважуюсь запитати.

Марія Марківна мовчки витерла правою рукою (лівої немає від війни) сльозу на щоці. Тихо, до хвилювання сумно, мовила:

— Не повернувся з війни. Лежить у могилі невідомого солдата...

Згодом я подякував сусідці за гостинність і повернувся до своєї кімнати.

За столом залишились дві долі, два щастя, два життя.

1968

Повернення

Тетяна вважала себе безталанною. До одних жінок чоловіки просто не повернулися після війни, до інших – прийшли каліками, понівеченими, а все ж живими. А у неї – русавої, невисокої на зріст матері двох діток – лежить повідомлення, що її чоловік Антонюк Петро Андрійович, пропав безвісті, невідомо де.

Тетянині подруги ходили щовечора на посиденьки і радили їй виходити заміж за шевця із сусіднього села. Та вона, якось набравшись люті, вигнала всіх молодичь із хати разом із їхніми теревенями.

Не щастило їй у житті. То так уже мусить миритися з тим. Діточки он підрастають. Єдина радість, єдина втіха. А щоб ото взяти, та й зрадити своєму першому коханню, приголубити когось другого? Ні, на таке вона не піде?

Вони завжди стрічалися з Петром біля тієї криниці, що притулилася в затінку розлогого клена. Петро завжди задивлявся на чисту, синювату воду і порівнював її з Тетянчиними очима. Відтоді минуло вже десять років.

... Була неділя осіннього, 1947 року. Жінка поралася біля печі, діти бавилися у світлиці, веселячи матір безтурботним невгамовним щебетом. Раптом у хату увійшов стомлений дорогою чоловік, зі шрамом на обличчі. Тетяна спочатку не впізнала його. А коли той ступив назустріч, підкошено впала йому на груди...

Не дивуйтеся, сільські молодичі, що до жінки повернулося щастя, а до дітей – батько.

1969

Хвилина з польоту

Дорога в небо у Валентина Биковця починалася з дитинства. Батько до війни працював авіатехніком, і не раз допитливий хлопчик бував на аеродромі, поблизу якого жила їх сім'я.

— Тату, а навіщо крила прорізані, — показував на закрилки хлопчик.

— Спеціальна конструкція. Для того, щоб літак міг підійматись чи спускатись.

— І як же він в небо здійсметься?

— Двигун допомагає та багато допоміжних систем, — терпеливо розповідав батько. — Ось підростеш, і тоді все стане тобі зрозумілим. Тільки вчись добре, синку.

На війні батько загинув смертю героя. Тоді Валентин твердо вирішив стати льотчиком, щоб, як батько, літати.

...Серпневі дощі часто лопотіли по срібній бетонці аеродрому. А нині, як на замовлення, після обіду небо вилиняло, і довгождане сонце привітно усміхнулось пілотам. Метеорологи не підвели. Аеродром швидко пожвавив життя — полк готувався до нічних польотів.

— «106» до вильоту готовий. Дозвольте зліт.

— Зліт дозволяю, — лаконічно відповів керівник польотів.

Капітану Биковцю доводилось виконувати вправи на багатьох літаках, перед тим, як пересісти на перехоплювача нової конструкції. Чимало тренуватися на землі, не раз вилітати на спарках. Згодом самостійні польоти по маршруту, по колу, відтак допуск до нічних польотів.

Із землі літака навели в зону перехоплення. На екрані з'явилась ціль.

— Захоплення...

— Єсть захоплення.

— Пуск...

Вся увага пілота зосереджена на освітленні прилади.

— Поздоровляю з першим нічним перехопленням, — почувся у навушниках голос командира польотів, — а тепер курс на аеродром.

— Вас зрозумів.

Радіючи успіху, якого довго чекав, капітан Биковець легко вів срібнокрилу обвітрену птицю. Щербатий місяць виблискував на кабіні. Валентин думав, як він розповідатиме авіаспеціалістам, ніби кореспондентам, про роботу систем літака, як ото на землі полкові друзі вітатимуть із успішним виконанням завдання.

Невдовзі зажевріли райдужні вогні аеродрому. Пілот увімкнув тумблери випуску шасі. Але що це? На пульті Биковець не бачить сигналу виходу правої шасі.

«Помилився, мабуть», — подумав капітан. Він ще раз клацнув вимикачем, очікуваного сигналу прилади не показали.

Виишувач стрілою пронісся над злітно-посадочною смугою.

— «Сто шостий», що трапилось?

— Із правої консулі не випускається шасі, — доповів керівнику.

— Скористайтесь аварійним випуском.

— Пробував. Не виходить...

— Негайно увімкніть катапультну систему!

На роздуми часу обмаль, прилади показують аварійний залишок пального.

— Дозвольте посадку на передню і ліву шасі.

Командир авіаполку помовчав, а потім:

— Дозволю, — полетіло в ефір.

А на землі весь обслуговуючий персонал пильно вдивлявся у горизонт, де мав появиться перехоплювач. Кожен бажав зустрічі із героєм польотів.

Пілот майстерно вів повітряну машину на посадку. А коли літак торкнувся бетонованої смуги, нахилив бойового літака вліво так, щоб якомога довше протягнути на випусце-

ній шасі важку птицю. Перехоплювач, підкорившись волі людини, слухняно біг до середини аеродрому. Нарешті машина упала на ліве крило. Щоб уникнути пожежі, яка могла статись від тертя металу об бетонку, пілот звернув літак на ґрунт.

Душа капітана відчула полегшення, з-під шолому стікали краплини поту. Ноги нестерпно гуділи, якісь важкі, ніби олов'яні. Спробував піднятись з крісла – не виходило. До перехоплювача підбігли друзі:

– Живий! – Гримнуло стоголосе: «Ура!...»

Це однополчани гойдали на руках відважного підкорювача неба.

Окрилена путь

Зранку на аеродромі панувала тиша. Лише віяв з поля західний вітер. Такий вітер авіатори тут називають боковим. Білі хмарини пропливали низько над землею. Червень дарував тепло із своїх долонь.

Лейтенант Сапронюк схвильований, як ніколи. Через декілька хвилин йому доведеться зі срібнокрилим птахом полинати в небо. Він вже зробив два вильоти по маршруту.

Лейтенант сів у кабінку, прикріпився до катапультного крісла. А через хвилину задзвеніли турбіни двигуна...

–248 до вильоту готовий. Дозвольте йти на зліт.

– Зліт дозволяю, – відповів керівник польотів Чуйко.

Все було як потрібно. Із землі винищувача навели в зону перехоплення. На екрані з'явилась ціль. Вся увага пілота звернена на екран. Він вловив ціль і "влучив".

– Поздоровляю з успішним виконанням завдання. А зараз беріть курс на аеродром, – долинув голос Чуйка.

Радіючи успіху, Сапронюк вів слухняну бистрокрилу птицю. Щербатий місяць виблискував на кабіні літара.

Він знову подивився на зорі. "Якби зірвати їх Ларисі,

подарувати при зустрічі".

– "248-й", чому покинули задану висоту? — зненацька почулось в навушниках.

І Сапронюк помітив, що із заданої висоти літак справді за лічені секунди опустився майже вдвічі.

– Думав, що близько аеродром, — відповів керівнику пілот, а сам вже знав, у чому справа. Літак без надзору пілота почав робити повітряну спіраль.

Через декілька хвилин шасі перехоплювача торкнулись злітно-посадочної смуги. А згодом літак закермував на зупинку. Там його його зустрів технік.

Польоти закінчились. На командний пункт прибув автобус за пілоти. До Сапронюка підійшов майор Чуйко.

– Може, поїдем на своїх двох до гарнізону?

– Що ж, корисно пройтись і по землі, — згодився лейтенант.

Вони пішли навпростець, через лісок. Свіже повітря серпневої ночі навівало прохолоду.

– Видно, хоч голки збирай, — порушив тишу майор.

– А зорі — як очі.

Сапронюк неохоче подивився на зоряне небо.

«Зізнатись, чи ні. Все ж таки скажу, адже він заступник комекса».

– Зорі — не винні.

– Що, що? — не зрозумів Чуйко.

– Зорі, кажу, не винні. Це все із-за моєї неуважності. Я задивився на них і раптом втратив висоту.

– А чому ж ти про це нікому не доповів? — спитав майор. — Я, між іншим, здогадувався. При твоїх літах у мене також виходила "романтика польоту". Вони на мить замовкли. Кожен свою думу думав.

Десь поблизу випурхнуло сіре, налякане чоловічим тупотом, пташеня і прямо над стежкою загойдалась березова гілочка. Чуйко притримав її рукою. Чуйко притримав її рукою

– Так, Володю, – він вперше назвав молодого лейтенанта по імені, – завтра при обговоренні польотів мусиш розповісти про те, як загубив висоту. Таке зізнання для твоїх товаришів буде наукою на майбутнє.

– Неодмінно розкажу, – погодився лейтенант і відчув полегшення. Від сьогодні починалася його упевнена окрилена путь підкорювача неба.

Запросини

Кудлатий Тузик мало не зірветься із ланцюга, так лає на сусідського кота.

– А щоб тобі заціпило! – висунув господар розкуйовджену шевелюру крізь прочинене вікно.

Пес не вгавав.

– Пшш-шов у буду! – люто прошипів Степан.

Тузик задзвенів ланцюгом, але по хвилі знову своєї: «Гав, гав, гав!...».

Наче хтось голкою штрихнув Степана Дубину. Він підскочив до вікна і грюкнув рамою так, що аж шибки задзвеніли.

– Що ти там розходився, старнй! – гукнула із грядки Ольга, його дружина. Він зайшов у світлу, прибрану килимами, залу, дістав із шафи випрасуваний звечора кремпленовий костюм та нову сорочку. Невдоволений запахом нафталіну господар раптово і недбайливо клацнув дверцятами.

Щось бракувало до настрою. «Сто грамів перешили би, так ні, – подумав Степан, – Бо ж таки прийдуть просити: сусіди, як не є, та й до того ж – батько. Незручно якось.

Гудзики не дуже піддавались чоловікові і, коли застібав останнього, аж зуби зціпив.

"Гм... батько... звичайно, а то ж хто? Не біда, що не виховував. Все село знає, чия дочка виходить заміж. Учора на

тракторній супокою мені не було... А схожа на мене, як дві краплі води. Не знати тільки, характер чий".

По-дурному якось вийшло в молодості. Чи то лаяти тепер себе, чи свою долю, чи першу дружину. Напровесні, п'ятдесят дев'ятого Степан приїхав із Казахстану в рідне село. Звільнившись із армії, він залишився на цілині і був до тих пір, аж поки стара Соломія не перемогла в листуванні: хотіла, щоб Степан, єдина втіха, мешкав поруч неї.

Кремезний, синьоокий, русавий хлопець привертав увагу не однієї дівчини. Та ніхто йому так не сподобався, як Зіна – доярочка, русоцола, з довгими віями над блакитними очима. Вона до того була самотньою і сором'язливою, що навіть у клубі її ніхто не помічав.

Але Степану одного разу пощастило. Теплового червневого дня бригадир тракторної бригади послав його косити берегову траву, мовляв, там доярки перевертатимуть вчорашнє сіно – тобі не доведеться скучати.

Так і вийшло. Діждавшись перепочинку, Степан підійшов до гурту доярок. Жартували, перекидалися словечками. А коли парубок зупинився поруч Зіни, коли торкнувся ліктем її ліктя, тоді здогадливі гомінкі жіночки заспішили до джерельця.

Дівчина відскочила.

– Ти що? – здивовано, тривалим поглядом зміряла тракториста. У Степана щось тенькнуло всередині, закалатало. Згодом випалив:

– Зіно, ти чого, га, Зіно? Сідай на сіно, хочу щось тобі сказати.

Дівчина зробила вигляд, що не почула і, відвернувшись, стала підбирати коси. А залицьальник уважно стежив, як вона заплітала у довгу косу червону стрічку.

– Повернися, заодно і відповідь дай, – докучав, як муха в Спасівку, нахабний хлопець.

– Яку?

– Сьогодні у клубі виступатиме обласний театр, підемо?

– Не знаю.

Таки Степанове вийшло зверху.

Увечері всі дивувались, коли разом побачили молоду пару. Відтоді хлопець жодного дня не проминав подвір'я Коваленків, ніби там і народився. В неділю чи в будень, в буревій чи в заметіль – бачили сусіди його у Зіни. Бігав на ферму, допомагав поратись, аби швидше побути удвох на самоті. Звикли до цього сусіди та й ждали, коли-то весілля відгуляють. «Напевно, після посту, атож, дівка гарна, – побалакували молодиці на посиденьках, – роботяща і тямуща, всьому толк знає. Добра невістка трапиться Соломії».

Добра, та не всім. Коли син зізнався матері про свій намір оженитися на Зіні, Соломія аж затремтіла від почутого.

– Ти що, парубче, собі ціни не маєш?! Га? Куди твої очі дивляться, чого ти лізеш у злидні? Самі ж бо тільки, з них вицарапались, та, бачу, знову хочеш в полатанцях ходити.

– Мамо...

– Не мамай! – різко обірвала його Соломія, — там їх ціла купа, і всі дівки. Що тобі дістанеться? Хіба, що з носа спаде...

Послухався таки матері. Спершу якось було незвично, ніби щось обірвалося всередині, відтак – справи пішли на лад. Зустрічей із Зіною Степан уникав, додому ходив городами. Одного разу запримітила його і прискорила крок, але не обігнала.

– Чого плентаєшся у хвості, невже, думаєш, що повернись?

– Степане, у мене ж дитина скоро буде, – видавила кризь сльози.

– А мені то що! – скипів Дубина. – Ти власні речі та перекидаєш на чужі плечі. Може, й десятеро матимеш, так усі мені припишеш, га?

– Безсовісний. Твоя це дитина, твоя!

– Не путай мене в цю ситуацію... облиш, я ще не напа-

рубкувався.

А через три місяці, якраз того дня, коли Зіна народила доньку, Степан справив весілля. Женився на дівчині, батьки якої, за висловом Соломії, великі хазяї, у них на обійсті, як у Святому Писанні — «всякої тварі по парі».

І дівчина розумна, працює рахівником у бухгалтерії.

На тракторній Дубина старався уникати будь-яких розмов на сімейні теми, а коли хлопці допекли жартами та гострим гумором, зізнався:

— А що мені Зіна? Сама налазила на мене, особливо останнім часом. Навіщо така дружина, яка вішається на шию?..

— Сволоч ти, Степане. Врізав би тобі по червоній пиці, так рук навіть не хочеться марати, об погань, — забринів голос напарника Петра Палія.

І по хвилі додав:

— Шукай собі іншого трактора — ти мені не пара в одній кабіні, зрозумів?!...

Дівчина росла в Зіни, як верба над водою. Молода мати всю душу віддавала дитині, аби та не захворіла чи не трапилось чого-небудь. Зіна не приховувала від доньки батькового імені, все одно люди скажуть.

Одного разу, коли Валя бавилася біля хвіртки, уздріла батька і в спину:

— Тату! Та!...

Дівчатко аж зраділо, коли той підійшов, а потім — мало не гепнулось, бо Степан витягнув через ворота довгу шию, просичав: «Я не твій батько... ти, пущверінок, байструч-чя!».

Шестилітня дівчинка з плачем понесла образу до хати..

Крізь прочинену хвіртку високого паркану видно, як весільні завітали до Слободянів. Ген веселий парубок, боярин, підстрибує із завітчаним гільцем.

Ольга прочинила вікно. Їй кортить бачити, яка то наречена. Думки не давали спокою: "А що, коли не зайдуть до

нас Це ж бо глум який! На всеньке село. Мені, що? А Стьо-пка он зібрався, адже в мене від нього дітей нема".

Мідні труби виблискують на сонці. Запросини відбуваються вже на Бугаєнчишиному подвір'ї. Від веселої мелодії аж вікна дзвенять. Степан прикриває вікно, а Ольга невдоволено зиркнула на чоловіка, мовляв, чого ти казися. І вийшла на подвір'я. В повітрі торжествує музика. Ольга бачить, як Бугаєнчиха, хрещена мати Валі, витягує, пританцювуючи, гроші з гаманця. Вимахує купюрою, схоже на сто карбованців.

"Тре... старому підказати, бо ізвечора наготував четвертака", – подумала Ольга.

Весілля крокує далі. Попереду Валя з Віктором – сільським хлопцем, разом навчаються в медінституті. Валя в довгій білій сукні, завітчана іскристим віночком, з-під велюна-фати виблискують лаковані білі туфельки.

Молодята, стрівшись поглядом із Ольгою, чемно вітаються, але не заходять, минають обійстя.

Небавом музики витинають веселу мелодію з іншого боку хати, біля воріт Петра Палія.

1978

Голубі-голубі погони

Автобус рушив. Солдати, які залишалися стояти біля контрольно-пропускного пункту, дружно замахали руками, а потім гукнули хором: «Щасливої дороги!». Їм ще потрібно було служити.

А ці, що в автобусі, – щасливі, з розпашілими обличчями, – їхали додому. В запас. Принишклі після прощання з друзями, кожен думав щось своє. Своє, але мабуть, про одне й те ж. Про ці два роки служби, які так швидко пролетіли, про дружню солдатську сім'ю, в якій жили як рідні брати, молдаванин і естонець, українець і білорус, ро-

сіянин і казах, татарин і грузин. І в кожного була одна мета: постійно дбати про оборонну могутність нашої Вітчизни, завжди бути на сторожі. А тепер...

Юрій Грицай зітхнув. А тепер – додому! Юнак на мить уявив, як його зустрічатимуть. Батько, мати, сестра. Особливо батько. Адже сталося так, що він, Юрій, потрапив служити в той же авіаційний полк, у якому служив офіцером його батько, з якого кілька років тому пішов у запас. Виходить, вони тепер однополчани. Батько й син...

Ось і вокзал. Звідси вони, демобілізовані, роз'їдуться в різні кінці. Юрію потрібно на південний захід. Львівський поїзд відходив через дві години.

Хлопець підійшов до каси й простягнув військове посвідчення.

— Мені, будь ласка, до станції Хмельницька.

...Поїзд підбадьорливо перестукував важкими колесами на стиках рейок. Юрій дивився у вікно й знову про щось приємне думав. Обличчя веселе, не хмурне.

Перевів погляд на свій солдатський парадно-вихідний мундир. І пригадав старенький шкаф, у якому висить батьковий кітель із капітанськими зірочками на погонах, з голубими, з`голубими, як небо, петлицями, на яких срібляться емблеми авіатора. «Точнісінько, як у мене, лише без зірочок», – спало на думку.

Солдат повертається до рідної домівки. Переступить із дитинства знайомий поріг. Підтягнутий, бадьорий, енергійний. Радо зустрінуть його батько, мати, сестра. Й тоді він повішає свій солдатський мундир рядом із батьковим. І будуть висіти два зелених костюми, кольору хакі, з голубими погонами, пропахлі чистим, прозорим, сонячним небом. Довго-довго, допоки не підростуть його сини.

Та спершу він, Юрій, мріє стати студентом авіаційного інституту.

1971

Лівий поворот

Стільчик під п'ятирічним Сашком круглий-круглий. Та ще й крутиться. Надокучило малому дивитися на кімнатні речі і на сіренького Мурчика – він і розвернеться зі стільчиком у другий бік, до вікна, де видніється дзеркальне плесо Горині, рибалки над річкою, крислаті зеленокосі верби. А під самим вікном – соняшники за руки взялися, брилі розрівняли, аби сонце не сліпило очі. До брилів бджоли припадають, розкошують в жовтогарячому мохові, п'ють солод.

Добре Сашкові так. Дідуньо купив стільчик в райунівермазі, коли викликали до військкомату. На такому стільчику музики грають, дідусь казав, ось підростеш – піаніно купимо. А тим часом хлопчик крутитиметься то вліво, то вправо та довкруг роздивлятиметься. Гарно як, аж дух забиває!

Дідусь – ветеран не лише війни, а й колгоспного виробництва. Дмитро Кіндратович Піддубний має три ордени Слави, Червоної Зірки.

Отака історія. У літньому таборі "здулося" три нетелі, на конюшині пасли. Про біду пастухи попередили. Але замість того, щоб тваринам надати допомогу, завфермою Степан Дериконь дав вказівку дорізати телят, а м'ясо доставити до його ж сестри, Наталки, що працює в дитсадку.

Цю "операцію" він майстерно виконав із їздовим Архипом Савченком. Наступного дня крадену телятину Наталка продала на базарі. Телиць Дериконь заактував: нещасний випадок, тварин "закопав" у землю.

Прокурор вийняв із кишені пачку "Столичних", запалив цигарку. Кімнатою поволі покотилися сиві клубки диму. Піддубний помітив, що в прокурора чуб кучерявий, наче оцей дим.

Піддубний не раз розмовляв із Степаном, але той, затуманений зеленим змієм, відмахувався, викручувався. Його вчинки покривали й окремі партійці. "Я з батьком твоїм в

одному полку служив. Справедливий був небіжчик. А у тебе ж така посада, люди довірили... Ганьбиш себе, совість пропиваєш".

Мовчав.

Не вдалося Митькові (так на нього казали в селі) почути конкретної відповіді і на суді. У пам'яті односельців спливають одна за одною Дериконеві махінації. Факти підтверджували люди, що працювали поруч з ним, до голосу яких ставився байдуже.

Прокурор запитує:

– Чи думали коли про своє майбутнє?

Дериконь кліпає балухатими очима і розводить руками. Згорблений, не голений, ніс як чорнильниця, спитий, навіть не скажеш, що цій людині сорок чотири, а шістдесят доганяє. Весь у краплинах поту. Раз у раз повертається, то до судді, то до притихлого залу, а погляд його просить пошадити, а погляд його свердлить кожну живу душу, просить порятунку.

– Чому опинився біля ганебного стовпа? Чому нехтував порадами старших? – нарешті зірвався Митько, пересилиючи огиду, а не співчуття.

– І сам не знаю... Як би хто надоумив...

– Надоумив? А скільки разів мені доводилось тебе обмикувати, як малу дитину. Ти послухав, га?

Мовчить, лише похлихо озирається, чи всі те чують.

– Надоумив. Звик жити по команді. А в самого ума-розуму не осталось – все пропив.

– Зосталося, зосталося, дядьку Митре! – мало не впав на коліна, аж зал переповнився легеньким сміхом.

Піддубного дивувала спустошеність людини, жадова до легкої наживи. Чи, може, Ліза одурманила, що очманів. А якщо в голові є дурман, то його треба зліквідувати, аби не пустив коріння і не засіявся в інших.

– Чи вам не соромно, – знову озвався прокурор, – що в селі ви один-єдиний такий ненаситний?

— Не один я, не один, — заперечив Дериконь. — Є й інші...

— Хто саме, конкретно? — дошукується істини суддя.

Підсудний прикусив язика. Кидає банькатими очима в зал. Лізи не бачить.

Ліза вагалась. Вона довго стояла в коридорі, прислухалась, що в залі робиться, потім, як кіт, прокралась крізь напіввідкриті двері. Присіла скраєчку, біля дверей. Зі сцени лунали грізні слова обвинувачів. Роздивляється присутніх. На передньому ряду таки ж Ольга сидить, Степанова дружина. Ага, не заступається за чоловіка. А я що можу вдіяти — нічого. Хто я йому така, щоб допомогти?

Тим часом жалюгідні викрутаси пійманого Степана важкими грудками, камінням, падали біля Лізи. І їй здалося, що вони ось-ось можуть влучити у неї. Вона вужем вислизнула із зали.

* * *

Стільчик під Сашком чорним лаком виблискує. Стільчик неабиякий — крутиться. Надокучить малому дивитися вправо — він розвернеться вліво. Або довкола роздивляється.

Онечки дідусь неквапливо йде, відчиняє хвіртку. Таки дочекався його. Уже бабуся кілька разів кликала спати...

Прочинилися двері, і Сашкові здалося, що не дідусь Митько перед ним, а справжнісінький герой Майборський. Дідусь про нього багато розповідав. Нагороди позолотою виблискують супроти сонця, що сідає за Горинню. Воно також спати лягає. Йому також спочити треба. А дідусева шевелюра сріблиться, наче сніг на сонці, руки жилаві, пашать надвечірнім відсвітом.

— Ти що, не впізнав мене?

Мовчить малий, лише оченята голубими озерцями виблискують.

Дід Митько схопив дужими руками онука. А той з ра-

дощів обцілював обличчя, покрите борозенцями літ.

— Рости, Сашуню, здоровим і щасливим. Будь гідним імені Людини. Нехай на твоїм шляху ніколи-ніколи не трапляються ліві повороти...

1982

Сорок сьомий

Темні сутінки насувались. Виринали із заростей бузини, стелились над кущами калини, поволі розповзались безлюдним селом. Лячно блимав каганець.

Мама вмирала тихо.

Губи висохли.

Напівсвідомо мовила:

— Синочку мій дорогесенький... Васильку! Не лякайся, коли я помру — люди поховають... А ти рятуйся од смерті... Їдь у Київ. Чуєш? Може знайдеться добра душа, і ти виживеш...

Жаль хлопчикові стало мами. От коли татко помер, а потім менший братик Степан...

Якась жевріла надія на маму. А тепер куди податися? У Києві ж ані родичів, ані сусідів — усі чужі і всі їсти хочуть.

Ось учора із сусідським хлопчиком Петром усе пасовисько сколінкували — кілька калачиків знайшли. З липи листя і те потерли на млинці. Зелені вони. Млоїть під ложечкою.

Мама замовкла. Не стогнала. Рука обвисла з тапчана.

Василько вибіг на вулицю.

Тихо. У вікнах солобківчан деінде блимають каганці. Навіть собаки не гавкають — усіх перебили.

Тільки в голови колгоспу здоровенних два пси-вовкодави. Вдень — на дворі. А Полкан навіть ночує в хаті.

Не дадуть вони їсти, не порятують мене.

З цими думками Василько дійшов до обійстя Забайрач-

ного і очам своїм не повірив – собака ніс в зубах здоровенну кістку. Хлопчик зігнувся, жбурнув каменюкою в собаку. Той заскавучав, перескочивши через пліт.

Хлопчина забрав здобич і помчав щодуху. Вдома розтрошив мозок, посолив і смачно з'їв.

Вранці приїхала гарба, маму забрали на вічний спокій. Того дня Василь подався на Київ.

У столиці на вокзалі до нього підійшли підлітки.

– Як тебе звати? – запитав патлатий.

– Василь.

– Їсти хочеш?

– Дуже.

– Підеш з нами?

– Угу.

– Тоді так домовляємось: ми тебе нагодуємо, а ти своє відробиш. Ферштейн?

Останнє слово запам'ятав з війни. У їхньому селі на постої були німці. Так вони говорили часто. А особливо, коли з мамою розмовляли. І хоч німці покинули село в сорок четвертому, а й досі знає деякі їхні вислови.

Тепер Василькові тринадцятий минає. Можна й на роботу десь проситись. Дарма, що зростом малий, в плечах широкий.

Три дні хлопці годували Василя. Годували смачно. І оселедці, і картопля, і хліба досхочу. А потім прийшов найстарший – Проня.

Проня брав його з собою. Спочатку стояв на “атасі” то на базарі, то на вокзалі. А згодом і сам ходив на “охоту”. Одного разу він помітив невеликого зросту жіночку, яка перечепила сумочку через плече. З бульвару вона завернула на Володимирську. Пройшла в двір. Кілька разів озирнулася і попрямувала у жіночу вбиральню. Вася кілька хвилин виждав, вихром влетів у вбиральню. Зірвав сумочку, що висіла на цвяхові і накивав п'ятами.

Хлопці сікли. Проня спокійно забрав сумку й зник за

рогом.

А наступного дня щедро віддячив Василю. Кинув кілька черв'яків та ще й консерви м'ясні.

— Покидаю вас, пацани. Баста! Такі документи в Латвії Чекають. Там їх обнародують. Хе, Берія навчає як мордувати в'язнів, щоб синців не було...

Кілька днів Київ вирував. Міліція ловила кожного безпритульного. Потрапив у пастку і Василь Кохан. Жінка його впізнала.

У Василька тепер нове помешкання по вулиці Розі Люксембург. Його кинули в «бокс».

— Ти не тішся, що смертну кару відмінено! — надривається слідчий Круглов. — Я тебе заставляю на себе руки накласти...

Рижий, страшний, коли кричить. І перегаром смердить щодня.

- Сержант!

- Слухаю!

- Одведи цього бандита малого і покажи «спальню».

- Слухаю! Руки за спину!

Вночі хлопцеві не спалося. Боліли руки і ноги від побиттів. Прислухався до шарудіння. За стіною є ще хтось. Постукав. Стіни тонкі у «боксі» і гак здоровий у стелі. А до гаку бинт зашморгом прив'язаний.

- До ранку, щоб повісився! — наказав сержант.

Шарудіння посилювалося за стіною. Хлопець сильніше постукав і почув:

- Хто там стукає?

- Дядю, не бійтеся. Це я стукав...

- Як тебе звати?

- Вася.

- А скільки тобі років?

- Чотирнадцять скоро буде.

- Звідкіля?

- З-під Білої Церкви.

- Чого ти тут опинився?

- Голод погнав.

- Як прізвище?

- Кохан.

- А твій батько сторожем не працював у школі?

- Працював. А звідки ви його знаєте?

- А я ж тебе вчив до війни в першому класі.

- Ой, то це ви. Петре Семеновичу! А чого вас кинули у камеру смертників?

- Націоналіста пришили. Чого, бачиш, я у листівках під час війни не закликав за Сталіна, а закликав – за вільну Україну.

- Петре Семеновичу, мене заставляють, щоб я повісився. Тиждень мучать. На мені й місця живого нема, так б'ють.

- Синку! Я тебе вчив правди і доброти. Світ поділений на добро і зло. Тут якраз хизується сатана. А серед катів співчутливих немає. Тримайся до останнього. А коли неси-ла...

- Я не хочу вмирати.

Співрозмовники затихли. А по хвилі Вася знову питає:

- Петре Семеновичу, а це дуже боляче?

- Що? Вішатися?

- Ага.

- Ні, синку.

... Вранці Петро Семенович почув, як гупнуло щось об долівку. То вартовий обрізав мотузку і поволік тіло коридором.

1993

Стежка, народжена полем

У село я приїжджав щосуботи, зразу ж брався за якусь роботу. Мама поралася на грядці, і старенька не вчулась, як клацнула хвіртка. Дивлюсь, а кролики лапками об клітку деруть – їсти просять.

Я мерщій схопив косу, і гайда на леваду. Біля Бондарчиного береста мені велосипедом перегородив дорогу Юрій Денисович Гудзь, учитель-пенсіонер. Через раму по обидва боки звисав лантух щойно викошеного різнотрав'я.

– Здоров, здоров, Віталію, довгенько не доводилось із тобою бачитись.

Балакали не довго, проте розмова вразила мою душу до глибини.

– Пишеш вірші чи закинув?

– Пишу.

– Твори, твори, можливо, виб'єшся в люди.

Я відчув, як зашарілися щоки, одначе не здавався перед учителем. По всьому видно, що Гудзь не тримав у руках районки, та й в обласній газеті нещодавно дали добірку моїх віршів.

– Живу я, Денисовичу, і працюю серед людей, і коли мої вірші полонять бодай районного читача – тим і щасливий...

– Ну-ну... Не здавайся, – з лукавинкою в очах витиснув слова. – В твої літа також частенько дописував, згодом помудрішав, розібрався, де раки зимують і перестав.

– Не закину, – заперечив я.

– Пробач, скільки тобі літ?

– Двадцять п'ять.

– Ого, це для творчих людей ріст дай Боже, а де ж твоя книжка? Чому не лежить на полицях магазинів?

Мене ще гірше розібрав гнів. Хотілось піти геть, але не такий я, подумалось, щоб залишити поле бою.

– А ви, Денисовичу, яким були в уяві учнів, то й таким zostались теоретиком-уособником. Зрозумійте, заради кни-

жки, заради слави, заради гонорару, якщо хочете знати, не пишеться мені. А пишеться тому, що маю в середині смакове відчуття до неповторності краси довкілля, до всього, що оточує мене, а головне прагнення – нести людям в теплих долонях доброту. Добро й добром повернеться. Ось і ділюся з читачами побаченим і пережитим.

– М-да... романтика, – муркнув під ніс Гудзь, і на цьому наші стежки розійшлися.

... Редактор районки скерував мене у село Давидківці, мовляв, потрібно нарис написати про передового комбайнера. Польовою стежкою йду босоніж. Якийсь час вона стелиться попід лісосмугою, а там, бачу, росте берест, точнісінько такий, що в нашому селі. Він і нагадав мені п'ятирічної давнини розмову з учителем.

"Бач, – думаю, – закінчив філфак журналістики, працюю кореспондентом в газеті і не розлучаюсь із рідним словом. Кожному своє. Кожному Бог стелить свою дорогу. Ні, не кину пера, доки серце б'ється. Перо – моє покликання".

Переді мною випурхнуло пташеня, налякане тупотом, а мо', моїми роздумами. Пташеня вивело мене із задуми. А ген, високо вгорі, переспівувався із комбайновими моторами дзвінкоголосий жайворонок.

"Під...пад...дьом"... – неподалік виводила перепілка.

Стежка знову завершила в поле. В душі відчув окрилення, полегшення, дивну радість. Ідучи босоніж, мимоволі пригадував босоніге післявоєнне дитинство, друзів, однокласників.

Грудочки лоскочуть п'яти, підкорчують пальці. Вигріта полудневим сонцем стежка, в'юниться через нескошений лан, а потім визирає із густої бронзоватої пшениці і веде аж до загінки, до комбайнів.

Стежкою поспішаю туди, де кипить напружена робота. Іду до людей...

1980

Перше завдання

Петро Чумак два місяці тому, як закінчив юридичний інститут. За направленням призначений у рідний район слідчим відділу внутрішніх справ. А вчора викликав до себе підполковник Шинкарук. Замрійливим поглядом пильно зміряв молодого статечного лейтенанта, із запальними і допитливими очима (такі очі наче просвердлюють співрозмовника), промовивши:

— От що, товаришу Чумак, я вас призначив очолити групу, треба затримати злочинців. Сигнал надійшов із народного контролю трикотажної фабрики, чимало продукції якої реалізується нелегально жителям сусідніх сіл. Ось і звернули на це увагу народні дозорці (мав на думці таємних агентів). Із повідомлення видно, що клубки шерстяних ниток вивозяться автомашиною, яка належить підприємству. Одначе, таку версію потрібно підтвердити на ділі.

Шинкарук півівся із крісла, підійшов до карти.

— Продукцію тимчасово переховують у Чорному лісі... приблизно ось тут, — начальник міліції тицьнув пальцем у карту. — Треба вивести злочинців на чисту воду. Спіймати за руку на гарячому так, щоб ми мали конкретні докази. Гляди ж, аби злочинці не обвели нас довкола пальця. Ясно?

— Ясно, товаришу підполковнику, але...

— Ніяких але!.. — різко обірвав Шинкарук. — Це завдання для вас буде першим екзаменом на зрілість. На допомогу візьміть старшину Польового. Він досвідчений, бувалий у бувальцях, прекрасний оперативник. З народного контролю буде троє людей. Будуть за понятих.

— Ясно.

— Ідіть, не гайте часу.

На вибраній позиції розташувалися добре. За розлогими крислатими молодими дубками пообіч лісової дороги тягнулися чагарники шипшини, дикої акації, глоду та молодих, насяєних вітром, торішніх кленів.

Дружинники залягли на тому боці дороги, появляться лише тоді, коли міліціонери затримають злочинців.

– Ну й справу нам доручив Шинкарук, – пробасив Чума, вмошуючись зручніше у видолінку, який поріс ромашками та дрібним суниччям.

– А чим не втішає вас завдання?

– Та ні, взагалі, все добре. Тільки іншим складніші операції дають виконувати, більш серйозніші, заплутані кодовою назвою, а нам – чекай з моря погоди.

– Буде, буде, браток, погода. А кому ж як не нам стояти на сторожі справедливості.

– Якби ж то операція вдалася сьогодні, а як доведеться чапіти кілька днів... Лише костюми вичовгаємо об зелень.

– Зрозумій, лейтенанте, у нас робота така – сім разів одмірай, а один раз відріж.

– Вірно сказали. "Рафіка" добре замаскували?

– Подивись, – показав старшина правицею під віття ялин. – Чим не дерево?

– Тс...с...с... – лейтенант приклав пальця до підборіддя. – Здається хтось лісом їде.

Справді, на дорозі появилася чорнява жіночка. Озираючись, крадькома, подзеленькувала ключиками.

Старшина пошепки мовив:

– Прилетіла ластівка, скоро журавель появиться. А ключики в руках від "Жигуля".

Молодиця примостилась біля галявини на дубовій колі. Видно, нервує, бо зчаста зиркає на годинника.

Згодом, гуркочучи, із темряви лісу виповз голубий "Москвич" і прямо – на галявину. З машини висунувся вусятий чоловік високого зросту, років під сорок.

– Слухайте, та це ж...

– Бачу, старшино, бачу... родич, Микола, сестри чоловік. Біс би його побрав. А про себе подумав: "Шинкарук, мабуть, знав про Миколу. Мене послав, перевірити на чесність із собою. Ось тобі й Павлик Морозов... Ну а ти, Мико-

ло, хату цегляну вимурував, знадвору кахлем облицював, машину купив. Сиди, чого ж тобі ще бракує?"

– Як поступити тут, може?..

– Ніяких може, старшино, – обірвав на слові, даючи вказівки. – Ви крокуєте до "ластівки", та глядіть, щоб із рук не випурхнула, а я беру на себе родича.

Хвилину зачекавши, лейтенант скомандував:

– Вперед!

Він розгорнув кущі, крикнув:

– Ні з місця! Галявина оточена!

Жінка, кинувши лантух, зникла у чагарниках, але незабаром появилась у супроводі дозорців.

Злодій кинувся у кабінку, та коли зустрівся із Петровим поглядом, вийшов із неї. Зіпершись на дверцята "Москвича", нахабно усміхався, ніби насолоджувався не власною, а чужою метушнею. Згодом, крізь силу пробасив:

– Здоров, Петре! Хто б міг подумати, швагро... – після цих слів скосив поглядом співучасницю, – пощастило ж, га? Яким вітром занесло тебе сюди?

– Це справа наша. А ти відповідай, що тебе старшина запитує.

Коли старшина відбирав права водія, то іронічний сміх, упевненість в собі, поволі почала зикати на Миколиному обличчі. Він пробелькотів:

– Та ти що, Петре, то ж за одним столом недавно чаркувались на весіллі. Забув, га? Оце то шуточки...

Прошу забути про родичання, я на службі, а не на весіллі.

– Ну й дива! – зовсім спохмурнів вусань. – Ото родич!

– Рідні нема. А є слідчий лейтенант Чумак і злочинці, спіймані на гарячому.

Коли сіли в машину, Петро запитав:

– Для кого стараєшся, га? Для коханки... А ще комуніст! Носився з червоним квитком, як дід із писаною торбою.

– Заздриш мені, заздриш, бачу. Ти краще замни це діло,

чуєш, замни.

– Ну й дотепник. Думаєш, як совість свою дешево розмінював, то я на твою стежку заверну... Ніколи! Що заробив – те маєш.

Рафік захисного кольору вигулькнув із лісу й завернув на трасу, що вела до райцентру. Слідом, переминаючи сухий хмиз, що де-інде волікся за колесами, жваво котився голубий "Москвич" із краденими клубками.

Думки роїлись. Петро дивився на схвильованого свояка. "Добре налякав, нагнав страху".

Рафік завернув на глуху вулицю. Серце у Петра не камінь. Повернув Миколі права водія.

Голубий "Москвич" тихо покотився глухою вулицею.

1982

Кранівниця

Василь зручніше повертає палітру. Мазки один за одним лягають на полотно.

Година-друга, і на ньому оживають ультрамаринові хвилі з білими баранцями. Закудлані вітром хмари повзуть і повзуть небом, ховаючись за горизонтом.

Марія з нетерпінням чекає доки Василь скінчить роботу. Нарешті він склав мольберта, витирає руки і вдоволено говорить:

– А тепер подивись, Марічко, яка ти вийшла. Як у житті!

Дівчина підходить до підрамника. На її обличчі бликає глумлива посмішка.

Якось після робочого дня поверталася з роботи. У пам'яті видзвонювали, переливалися сміхом дівочі голоси, вигуки стропальника Віктора "майна! – віра!". А в садку на лавочці, біля контори управління на неї чекав знаменитий

художник із Києва. Це й був Василь Кизима, якого послали намалювати її, депутата Верховної Ради.

Запросила додому. Сиділи біля чепурної оселі під яблу-невим віттям. Пригостила молоком, яке щойно мати внесла до хати.

Кизима дивився на свою героїню жадібними очима і не міг відірвати погляду.

Вранці вони виїхали не на будівельний майданчик, а сюди, на берег широкої швидкоплинної річки, голубе плесо якої дзеркально виблискувало на сонці, вигравало кольорами хвиль. Він її намалює у рідній стихії. Потираючи руки, ходив берегом. Під його модними туфлями хрускотіли пісок, дрібне сухе галуззя. Зітхали відшліфовані камінчики.

Кизима радів. Він намалює кранівницю на тлі ултрамаринових хвиль. І буде вона, як богиня моря. А на тлі будівельних споруд, що вийде? Що то за поезія на тлі новобудов!

Марія повільно обертається. Обличчя її стає суворо неправильним.

– Не вийшло у вас, Василю! – пов'язує тісніше білу косинку у чорний горошок і наче хоче йти, але Кизима хапає її за руку.

– Ти подивись пильніше, Маріє, поглянь! Ти тут, як...

– Я хочу бути схожою на себе.

– Та я ж ... художник, і невже не вмію відтворити справжній портрет?

– Ви написали його, але забули, що портрет ще не людина.

Поверталися додому. Василь ніс складеного мольберта, наче важку скриню. Поруч дріботіла Марічка. Лице всмінене і відкрите. Не прикрашене, не припудрене, як у її ровесниць. Через те новачки іноді її називають практиканткою, але Марійка на таке не ображається.

Наступного ранку, ледь зажеврів схід, Василь прокинувся. Крізь прочинені двері мовчки стежив за Марічкою, яка у сусідній кімнаті перед дзеркалом ладнала зачіску. Очі-

тернини, аж палали завзяттям, ніби молоді зориці, бризкали карим золотом.

Мимохіть зиркнула на Кизиму. І той не стерпів, схопився.

– Зачекай, Марічко! Спробую написати новий портрет. Такою, як ти є...

Вийшли з хати. Простували широкою вулицею райцентру. За селищем на згірку височіла стріла баштового крана. Там будується цукровий завод. Там Марія Сагайдак кермує "сонячним журавлем".

До будови дівчина прямувала стежиною, що в'юнилась через пшеничний лан. Кранівниця низького зросту, а тому майже по самі груди увійшла в те пшеничне золото.

– Наша наставниця прийшла! – обступили Марічку дівчата-практикантки. Сама ж бо тільки десять років як закінчила ПТУ, а нині вже й інших навчає.

Довго не барила, зодягнувши спецівку, вправно дісталась до кабіни баштового крана.

І сталося диво. Василь рвучко розстебнув комір білої сорочки, здавалось, його серцю було тісно в грудях.

Марічка майстерно керувала краном, подавала бетонні брили.

Кизима, й рук не чуючи, клав мазки на полотно. Один за одним. І сяяли ті мазки, як сонечко літньої днини. І сміялася Марія щиро, звабно, як у житті.

Над новобудовами пливла вічно молода сонячна ораторія. Гімн жіночій праці.

1972

Відламана гілка

Черешні у цих краях родять щороку. Не мають тоді спокою ні старі, ні малеча.

Гончаруки люблять сад. Присадибна ділянка годує їх роками.

— Занедужала я, Захарку, може ти сам поїдеш? Ось наладнувала двоє відер. Не пропадати ж добру, — бідкається господиня дому.

— Гаразд, — закашлявшись від цигаркового диму, погодився чоловік.

Тітка Текля допомогла старому винести відра аж до зупинки. Зчаста перепочивали, бо покалічена ще з війни нога нагадувала про себе.

Із-за пагорба визирнув автобус й прошмигнув мимо. Другого довелося чекати годину. Нарешті показався й він. "Хоча б зупинився", — в душі просила Господа тітка Текля. І він, наче почувши її молитву, зупинив машину. Дружина ледве втиснула старого на східці. Люду стільки, ні спертися, ні сісти.

"Либонь, шоферу до плану бракує", — подумав Захарко Гончарук й заходився шукати пільгове посвідчення. Нема, забув у кишені нового костюма.

— Що ви вовтузитесь?! — не втерпіло молоде дівча. — Зайшли, то стійте тихенько...

— У глибоку воду не сунься сходу, — образився. — Не бачиш, гроші дістаю.

— Треба було заздалегідь готувати...

— Добру пораду й подушка зранку нашепче до вушка, — віджартувався старий.

Дебелий, широкоплечий водій однією рукою тримався за кермо, а другою, волохатою, потягнувся до монет, що їх передавали пасажери.

— Ще п'ять копійок, — пробасив.

— На тобі, ще й мало. Завжди ж платили двадцять п'ять.

– Не знаю, що й кому ви платили, а до Синяви – тридцять.

Захарко мовчки передав мідяка. Потім ще і ще подзвюкували монети на капоті, оббитому коричневим дерматином.

– А білет чому не дали?

На мовчанку водія Захарко знову своєї: "Дай-но білет. Я штрафу не хочу платити!".

– На що він вам здався, діду? – знову втрутилося в розмову дівча. – Весь автобус без квитків, а ви бубните мені під вухом.

Старий Гончарук усе вмів робити: сіяти, косити, молотити, продавати вирощене, теслювати, співати на okazії, але обманювати, борони Боже. Ніколи! У помислах парував добірні слова-зернята, аби сказати голосно усім людям, що з оцього мідяка, покладеного до власної кишені, починається зло, несправедливість, обман, духовне зубожіння.

– Не знаю, хто як, а мені дайте квиток.

Водій басом кинув погляд на старого, відшукав у скрипці маленького потертого паперового клаптика і подав його через людей.

– Нам також передайте, – заторохтіли молодиці, наче сипали горохом.

Веснянкувате обличчя водія покритлося червоними плямами од злості. Він зупинив машину, відчинив двері. Захарко мало не впав.

– Далі не поїду! Виходьте!

– Куди ти нас серед поля виганяєш?! – озвалися жінки.
– З якого це дива маємо виходити? Самашедший! Галайко!

– Мало того, що вас пожалів, перевантажив машину, то ще й квитка вимагає! Я вам дам квитка... Виходьте!

Ніхто з пасажирів не ворухнувся. І коли гамір стих, автобус рушив.

– Бачите, діду, якби не ви, то цього б не сталося.

Захарко наче зніковів, потім опанував себе.

— Знаєте, люди, ніж лихе слово сказати, краще помовчати. Я вік доживаю, а нікого не обманював, не образив. Поспитайте в селі людей. А коли мені доводиться правди добитись, то нічого в цьому не бачу ганебного.

— Що ти вчепилась до старого! — Загукали жінки. — Правильно дід каже...

Захарко поволі правив своє:

— Народ — це велике дерево. Гірко дивитись на дерево, яке могло б плодоносити, але її псує непомітний малесенький черв'ячок. Згодом вона, гілка, всихає і ламається. Гірко дивитись...

— А ви, хто, учитель? — нараз поцікавився юнак.

— Звідки ти взяв?

— Бо так тільки гуторять педагоги...

— Ні, тепер у школі не почути подібного. Не ті вчителі, що колись, — відповіла замість Захарка літня жінка.

— Що ця молодь знає тепер?! — відповіла інша. — Їм лише готовеньке подавай...

— Мене, діти, війна навчила, життя навчило, — посміхнувся у вуса Гончарук. — Тепер вас повчаю. Аякже. Не хочу, щоб у нашому садку вітер ламав сухі гілки.

1979

Сонячний зайчик

(казка)

Мурчик добряче спав. Він не охоче полював за сірими мишками. "Хай собі танцюють, завжди думав, а я тим часом подрімаю".

Зрозумівши спокійну вдачу Мурчика, мишка Пустунка коїла таке, що Мурчику не подобалось.

— Ні, не дам я йому спати, — говорила Пустунка своїм друзям. — Від зайвого сну, кажуть, голова болітиме. А я не хочу, щоб у Мурчика був поганий настрій.

І кмітлива Пустунка одразу ж згадала, як втікала зі стола і ненароком, поспішаючи, зачепила хвостиком за щось.

блискуче. Воно задзеленчало, заіскрилося. То було чарівне дзеркальце.

Пустунка вхопила його і вибігла на двір. Вилізла на молоду яблуньку. Зручно вместились так, щоб сонячні промінчики падали на блискучу частину дзеркальця. А промінчики щедро збирались у пучечки. Промінчики світлим клубочком засміялися на стіні у спальні Мурчика.

– Сонячний Зайчику, – мовила Пустунка, – розбуди Мурчика, сотвори йому прекрасний настрій. Тільки дивись, щоб він тебе не впіймав, а то з'їсть.

– Це ми вміємо. І з'їсти не вдасться, бо я верткіший од Мурчика.

Сонячний Зайчик приступив до діла. Він перескакував зі стіни на стіл, зі стола на стілець, зі стільця на ліжко, де спав Мурчик. Світлячок своїм миготінням став продирати Мурчикові очі. Лоскіт котику не давав спокою. Мурчик прокинувся. Він побачив перед собою спритний золотий клубочок. Спочатку подумав, що то сон. Та коли продер добряче очі, пересвідчився, що то насправді світлячок. "А може то мишка перетворилась на світлячок", – подумав і притьмом кинувся наздоганяти.

Сонячний Зайчик перескакував зі стіни на стіл, зі стола на стілець, зі стільця на ліжко. І все це так прудко, так швидко, що Мурчик аж захекався у погоні за світлячком. Мурчику варто було бодай краєчком торкнутися золотого клубочка, як той знову метався в кімнаті, наче білочка на гілках. Граючись із Сонячним Зайчиком, Мурчик забув про сон.

– Пустунко! – гукнув Сонячний Зайчик крізь друге, прочинене вікно. – Можеш себе спокійно почувати, бо у Мурчика чудовий настрій.

Після цих слів Сонячний Зайчик як раптово появився, то й так раптово зник. Пустунка повернулася до своїх подруг. Їм захоплено розповідала про те, як спритно зуміла Мурчика розіграти.

Переклади новелет Віталія Мацька іншими мовами

Англійською мовою

ПАСТОРАЛЬ

Кінь ірже на негоду, а може, то так собі шукає пару. Справді, незабаром насунула хмара. Пішов густий дощ. Коні збилися до гурту.

Дощ наспівує пісню свою. Дощ сліпий, а краплини, як стріли в бою, обцілюють дерево і кожну хату. А йому в унісон виспівують сільські дівчата, що облюбували густу липу. Липа для них, як хата. Це не ідилія і не сон.

Таке не побачиш на жодній картині: як коні паруються, як юність цілується, як курячий дощ спить у долині.

В природі усе гармонійне од віку й донині.

1983 р.

PASTORALE

The horse is neighing, feeling bad weather, or, maybe, doing so it is looking for a couple. Indeed, soon came a cloud. It began raining heavily. The horses huddled together.

The rain is singing its song. The rain is blind, and its drops, as the arrows in a battle, kiss trees and every house. In unison rural girls are singing, who chose thick lime-tree as a hiding place. The lime is as a hut for them. This is not an idyll and not a dream.

One will never see this on any picture: as horses form a pair, as youth kisses, as "chicken rain" is sleeping in the valley.

Everything in nature is harmonious from ancient times hitherto.

1983

КРИШТАЛЕВІ НІЖКИ

Дощ не вщухав. Теплий. Літній. Із райдугою над ставом.

Дощ поганяє автобус. Що нам до нього? Ми тікаємо за місто. Подалі від трамвайного скреготу, від багатоголосся. У напрямку Карпатських гір.

Урбанізація тільки уявна. А тут, серед поля, простору немає меж.

Онечки із-за повороту вигулькнула довга споруда – то птахофабрика якогось місцевого фермера. У глибині діброви видніється ошатний двоповерховий будинок, напівзакритий вітями дерев. Мабуть, там розташована старосвітська кухня із розвішаним старосвітським кухонним причандаллям, якого хіба що уздрінеш в етнографічному музеї. На першому поверсі піч та вогнище з чорною від сажі стіною. Там і вола цілого можна підсмажити.

Зворушливо! Старовинно зворушливо. Дарма, що ми народилися у місті. Зате батьки наші з селян. Ми жили їхніми давніми спогадами.

Господарські будови: клуня, стельмашня, кузня. У стельмашні давня зброя, екіпаж.

Будинки розфарбовані. Біля дверей – вінки цибулі, часнику. За низенькою огорожею скубуть травичку за чуба вівці, гуси, індики. Трави просяться під косу. Пахне сіном...

Ми назвали дощик – кришталеві ніжки. Вистукує об залізний дах машини, наче каблучками.

Яка простота! Почуваємось вільно, наче в діда гостюємо побіля Диканьки.

Сама людина вибрала це місце під сонцем.

Тут, біля підніжжя Карпат, переймаємось мудрістю і спокоєм світлої природи.

Дощ теплий, літній, неквапом ховається за райдуг віадуки.

Відпочиваємо душею.

1999 р.

CRYSTAL LEGS

The rain did not go away. Warm. Summer. From rainbow over the pool.

The rain never come alone bus. What are we to it? We escape the city. Away from grinding tram from polyphony. Towards the Carpathian Mountains.

Urbanization is only imaginary. And here, in the field, no space limits.

Ondechky of the bend vyhulknula long building - the poultry farm of a local farmer. Deep groves seen elegant two-storey house, semi-closed Witt trees. Perhaps it is old-kitchen hung with old-world kitchen prychandallyam which uzdrinesh except in the ethnographic museum. On the ground floor furnace and fireplace with black soot on the wall. There can be a whole ox and fry.

Touching! Ancient touching. In spite of that we were born in the city. But the parents of our farmers. We lived their old memories.

Economic structure: barn, stelmashnya, Smithy. In stelmashni ancient armor crew.

Houses painted. At the door - wreaths onions, garlic. For a low fence Scooby Chub grass for sheep, geese, turkeys. Herbs are asked in her hair. It smells of hay ...

We called rain - crystal legs. Vystukuye about iron roof of the car, like rings.

What simplicity! Feel free like a grandfather lodging pobilya Dykan'ky.

The man chose a place under the sun.

Here, at the foot of the Carpathians, Worried wisdom and calm light nature.

Rain, warm, summer, slowly hiding behind a rainbow viaducts.

Relax soul.

1999

Переключ Ярослав Нагорний

ЗАОЗЕРНА ДАЛИНА

Світає – смеркає. День – ніч. Як маятник коливається у просторі Василева задума.

Час спішить. Не зупинити!

На узгірку село. За ним – гай. А за гаєм розкішне плесо розкинулося на кілька десятків кілометрів.

Вдивляється Василько у заозерну долину.

Дідусь йому розповідав, а дідусеві – його дідусь, що до революції сімнадцятого року це озеро і довколишні землі їхньому роду належали. Козацькому роду Самокишів.

Та в суспільстві захурдклилося переворотом. Васелевого прадідуся відправили до Сибіру – куркулем визнали. Все багатство пустили за вітром. Тільки три вітряки, як сироти, бовваніли на зелених вітрах. А наприкінці п'ятдесятих і їх розібрали, як пережиток минулого.

Бореться із районним начальством Василь Самокши, вибиваючи землю під фермерське господарство. Натикається на спротив. Начальство ніяк не збагне, чому Самокши облюбував заозерні поля.

А майбутній фермер зятятю не хоче видавати свої секрети.

Ось приїде представник з області, розрубає Гордіїв вузол, і тоді розквітне нове господарство. І постануть нові вітряки. Як пам'ятник предкам хліборобам.

... Коливається у просторі Василева задума.

1996 р.

FERNE JENSEITS DES SEES

Es dämmt. – Die Dämmerung bricht herein. Der Tag. – Die Nacht. Vasilij's Absicht schwingt im Raum, als das Pendel.

Die Zeit beeilt sich. Man hört nicht auf!

Auf dem Hügel ist ein Dorf. Hinter ihm – ein Hain. Und hinter dem Gehölz dehnt sich der luxuriöse See für Dutzende Kilometer aus.

Vasilij betrachtet genau in die Ferne jenseits des Sees.

Opa sagte ihm, und dem Großvater – sein Großvater, daß zur Revolution 1917 dieser See und die umliegenden Ländern zu ihrer Familie gehörten. Kosaken-Art Samokysch.

Aber in einer Gesellschaft fand der Staatsstreich statt. Vasilij's Urgroßvater wurde nach Sibirien ausgewiesen – für den Krösus hielt man. Aller Reichtum wurde auf den Wind weggegeben. Nur drei Windmühlen standen, als Waisen, auf die grünen Winde. Am Ende der Fünfzigerjahre wurden sie demontiert, als Relikt der Vergangenheit.

Mit der Bezirksführung kämpft Vasilij Samokysch, braucht ein Land für die Landwirtschaft. Er stößt auf den Widerstand. Die Behörden können nicht begreifen, warum gefallen Samokysch die Felder hinter dem See.

Eine zukünftige Landwirt will starrköpfig seinen Geheimnis nicht verraten.

Bald fährt der Gebietvertreter und löst alle Probleme. Dann wird neue Wirtschaft geblüht. Und neue Windmühlen werden gestanden. Wie Denkmäler von den Bauernvorfahren.

... Im Raum pendelt Vasilij's Plan.

1996 p.

Переклад автора

КВІТОЧКА

Останні дні серпня. Діти збираються до школи. А люди беруться до копання картоплі. Високий, стрункий, синьоокий із запашними лицами, але без сивини на скронях. Семидесятирічний дідусь порався на городі. Копав поволі. А там, де уже зібрано урожай, грядка чиста, як карта. Аж сміється. І на ній повно сосонок білих, ніжно-рожевих, червоних.

Люди не дивувалися. Звикли до краси, що милувала око але до перших морозів. Відколи Петро Онисимович Деревій повернувся до Западинець із фронту, то біля його хати на городі – чарівна казка.

Його тричі не минала ворожа куля. Останній раз – у Празі. Саме в госпіталі почув про капітуляцію Німеччини. У липні додому повертався.

Європейська культура вражала чоловіка. Хоч Польщею, Чехословаччиною пронеслися фронтові бурі, а села стояли, як писанки, заасфальтовані, потоптали у клумбах. Гарно, аж дух забиває. Дружину, двох дочок і сина повчав, як дбайливо треба город обробляти, де росте квіточка, що милує око перехожих, гарно полоти, не залишати бур'яну. Не город, а городчик виходив. Його у селі прозвали Квіточкою.

Бувало хтось приїде у Западинці з району – чи то кореспондент газети, чи з райвіськкомату – та й питає перехожі:

- А де тут живе Петро Деревій.
- Який це Петро? У нас їх багато.
- Фронтвик, літній чоловік.

– Ага, Квіточка. То так би й казали. Перша вулиця від автобусної зупинки. Біля його хати квітів багато, побачите.

... Йшов 1996 рік. В останні дні серпня на вісімдесят третьому році життя перестало битися серце ветерана. Усе село зійшлося на похорон Квіточки. А коли тіло виносили з хати, то соняшники скапували росою, голівки схиляли.

1997 р.

KWIATY

Ostatnie dni sierpnia. Dzieci chodzi do szkoły. A ludzie są brane do kopania ziemniaków. Wysoki, szczupły, o niebieskich oczach z pachnącym lytsyamy, ale bez siwych włosów na whisky. Semydesyatyrichnyy dziadek był zajęty w ogrodzie. Kopanie powoli. A gdzie są zbierane, czyste łóżko, jak karty. Się śmieje. I to jest pełna sosonok biały, blady róż, czerwony.

Ludzie nie są zaskoczeni. Przyzwyczajeni do piękna, które myłuwała oka, ale do pierwszych przymrozków. Od Peter Yarrow Onysymovych Zapadynets tyłu do przodu, a następnie w jego domu w ogrodzie - bajka.

Jego trzy wrogie nie przeszło piłka. Ostatni raz - w Pradze. To było w szpitalu dowiedział się o kapitulacji Niemiec. W lipcu z powrotem do domu.

Europejska kultura uderzył mężczyznę. Chociaż Polska, Czechosłowacja i burza przetoczyła przodu wieś były jak jaja, betonowa, w kwietniki deptane. Dobrze, fascynują wyniki. Żona, dwie córki i syn uczy się jak dokładnie obsługiwać niezbędne ogród, gdzie kwiat rośnie, że cieszyć oko przechodniów, dobrej chwast, nie zostawiaj chwasty. Nie miasto, ale horodchik się. Jego wioska o nazwie różyczki.

Czasem ktoś przyjdzie w Zapadyntsi z okolicy - czy korespondentem lub rayviskomatu - i pyta przechodniów: "Gdzie jest Peter Derewij?". "Co to jest Peter? Mamy wielu z nich". "Weterani, starszy mężczyzna". "Tak, Kwiat. Byłoby to tak powiedział. Pierwsza ulica od przystanku autobusowego. W pobliżu jego domu wielu kolorach, patrz".

... To był 1996 r. W ostatnich dniach sierpnia w osiemdziesiąt trzeciego roku życia, serce przestało bić weterana. Wszystkie wioski zebrali się na pogrzeb kwiatów. Gdy ciało jest przeprowadzane z domu, rosa zwilżania słoneczniki, z pochyloną głową.

1997 r.

ПАСТОРАЛЬ

Кінь ірже на негоду, а може, то так собі шукає пару. Справді, незабаром насунула хмара. Пішов густий дощ. Коні збилися до гурту.

Дощ наспівує пісню свою. Дощ сліпий, а краплини, як стріли в бою, обцілюють дерево і кожну хату. А йому в унісон виспівують сільські дівчата, що облюбували густу липу. Липа для них, як хата. Це не ідилія і не сон.

Таке не побачиш на жодній картині: як коні паруються, як юність цілується, як курячий дощ спить у долині.

В природі усе гармонійне од віку й донині.

1983 р.

PASTORÁLE

Kôň erdžaním zvestuje nečas, a možnosi takým spôsobom hľadá partnerku. Ozaj, onedlhomrak zakryl oblohu. Spustil sa dážď. Kone sa zhlukli do stáda.

Dážď si pospevuje svoju pesničku. Poprcháva, a kvapky ako bojové strely, bozkávajú stromy a všetky domy. A dedinské dievčatá mu unisono vyspevujú pod obľúbenou lipou. Lipa je pre nich ako chalupa. To nie je idyla ani sen.

Také neuvidíš na žiadnom obraze: ako sa paria kone, ako sa mladí bozkáva, ako drobný dáždik spí v doline.

V prírode je od vekov až do dnes všetko harmonické.

1983

МОЦІОН

(прогулянка з лікувальною метою)

У райцентрі Сорочанському зник журналіст. Якраз перед Різдом. Де не шукали, як у воду впав. Кілька разів навіть у телевізійних новинах передавали.

Різні ходили чутки, версії. Та найбільша і найвирогідніша: не догодив місцевому керівництву. Перед цим він на цілу шпальту надрукував статтю “Гра в демократію”, в якій перепало властивішим.

Викликали в “білий дім” на килим. Розмова відбулась серйозна. Але то уже місяців зо два минуло, як він їм наступив на мозоль.

... Кучеренки завжди прогулювалися біля парку. А нині, наче весною запахло. Струмки дзюркочуть. І вирішили пройтися знайомою доріжкою углиб лісу. Подружжя розгомонілося, що й не помітили, як зайшли далеченько. А сороки розкричалися, наче на пожежу. Так і літають, так і кружляють над головами, як шуліки. Ой, лихо нікого не красить. Чому ж так птахи занепокоїлися?

- Жінка озирнулася – нікого. Подивилася вгору – і остовпіла: на розлогій осокорі теліпався вішальник.

- Через тиждень Кучеренки прочитали в газеті повідомлення, що за фактом загадкової смерті журналіста прокуратура відкрила кримінальну справу.

2001

MOCIÓN

(zdravotná prechádzka)

V oblastnom meste Soročansk zmizol novinár. A práve pred Vianocami. Všade ho hľadali -- akoby sa prepadol pod zem. Dokonca niekoľko raz to vysielali aj v televíznych novinách.

Šírili sa rôzne správy, verzie. No, najrozšírenejšia a naj dôveryhodnejšia bola: nevyhovoval miestnemu vedeniu. Tesne predtým napísal na celú stranu článok „Hra na demokraciu“, v ktorom naložil vrchnosti.

Zavolali ho do „bieleho domu“, na koberec. Rozhovor bol vážny. Ale to už odvtedy minuli dva mesiace, čo im stúpil na „kurie oko“.

...Kučerenskovi sa vždy prechádzali v parku. A teraz akoby zavoňala jar. Potôčky zazurčali. Tak sa rozhodli prejsť známou cestičkou hlbšie do lesa. Manželia sa zarozprávali a nezbádali, ako zašli ďaleko. Straky sa rozkričali, akoby na požiar. Lietajú, krúžia nad hlavami, ako haje. Ach – jaj, nešťastie nikomu na krase nepridá. Prečože sa tak vtáci splašili?

Žena sa obzrela – nikto. Pozrela sa hore – zmeravela: na vysokom čiernom topoli sa hojdal obesenec.

O týždeň si Kučerenskovi prečítali v novinách oznámenie, že prokuratúra začala trestné stíhanie vo veci záhadnej smrti novinára.

2001

СВЯТО КАРТОПЛІ

Денис Кожедух усеньке життя трудився трактористом. На гусеничних, на дизельних. Аж оглух. Медалей не заробив, бо не тримався близько до начальства. А ось пенсії, хвалити Бога, діждався. І хоч у селі сама робота в руки пнеться, наче хміль, але й колись треба знати честь. Приїхали дочки з Харкова (заміж вийшли за офіцерів) та й умовили батька навідатися до них, в гості.

Дочки щодня розважають старого. Водять то в кіно, то в магазини. А сьогодні навідалися в художній музей, на персональну виставку. Народ вишукано зодягнений, інтелегентний. Тільки єдиний Кожедух не знав куди йому заховати зашкарублі спрацьовані руки: чи то за спину, чи в кишеню.

А ось і сам художник Василь Живиця. Звернувся до людей з подякою, розповів про деякі секрети своєї майстерності. Затим ще кілька чоловік виступило з промовами.

Місто тиснуло кварталами багатоповерхівок, скрего-том трамваїв, гальмами машин. А тут, у музеї, Кожедух відчув приплив сил, енергії. На картинах – рідне село. Ось зацвіла його стара груша, ось хитаються човни біля річки, а ондечки жінки зібралися на «Свято картоплі» - з лопатами, коб'ялками. Біля цієї картини стояв найдовше. Скільки-бо його руки перебрали картоплі!

Дочки у книзі залишили запис: «Картини Живиці – це душа народу, душа просторів України. У них – часточка нашої батьківщини, все, що рідне і близьке. Відчуваєш себе українцем на генетичному рівні». І підписалися.

Батько перечитав текст і також вивів: «Денис Кожедух, тракторист, село Княжпіль».

1995

SVIATOK ZEMIAKOV

Denis Kožeduchsa celý život trápil na traktoroch. Na pásových ajkolesových. Až ohluchol. Medaily si nevyslúžil, lebo sa nepodlizoval vedeniu. Ale penzie sa chvála Bohu, dočkal. Hoci sa v dedine sama robotatisne do rúk ako chmeľ, no niekedy treba vedieť kedy dosť. Z Charkova prišli dcéry (vydali sa za oficerov) a presvedčili otca, aby ich navštívil. Dcéry každý deň zabávajú starého. Vodia ho do kina, po obchodoch. Dnes navštívili vernisáž v umeleckom múzeu. Ľudia boli uhladene vyobliekaní a inteligentní. Iba jediný Kožeduch nevedel, kde má skryť zatvrdnuté a zrobené ruky: či za chrbát a či do vreciek nohavíc.

Hľa, tu je samotný maliar Vasil' Živica. Pod'akoval sa ľudom, povedal o nejakých tajomstvách svojho majstrovstva. Po ňom ešte niekoľko ľudí vystúpilo s prejavmi.

V meste ho tlačili vežiaky, rinčanie električiek a brzdenie automobilov. Ale tu v múzeu, Kožeduchcítľ prľliv síľ a energie. Na obrazoch – rodná dedina. Hľa zakvitla jeho stará hruška, a tu sa kníšu čľny na riečke a tamhľa sa zišli ženy na „Sviatok zemiakov“ – s lopatami aprútenými košíkmi. Pri tomto obraze stál najdlhšie. Koľkože jeho ruky prebrali zemiakov!

Dcéry v knihe návštev nechali zápis: „Obrazy Živice – to je duša národa, duša Ukrajiny. V nich – kúsoček našej vlasti, všetko, čo je rodné a blízke. Cítiš sa byť Ukrajincom na genetickom základe“. Podpísali sa.

Otec prečítal text a tiež úhl'adne napísal: „Denis Kožeduch traktorista, dedina Kňazpil“.

1995

РЕТРОСПЕКЦІЯ

Що таке ретроспекція? Він чув і навіть пам'ятає, що ретро, щось старомодне. А ось ретроспекція. А завтра на уроці історії конче треба одержати гарну оцінку.

Пішов до сусіда, який працює в районі, має чималеньку власну бібліотеку. Як не є, а Чернівецький універ закінчив.

– Ой, хлопче, ретроспекція, як гласить словник іншомовних слів, є поглядом у минуле. Розгляд проблеми крізь призму історичного минулого. Повернення в минуле, – пояснює дипломований спеціаліст.

– Ось тобі і словник! – вигукнув юнак. – Яка товстелезна книга. Скільки у ній слів?

– Не така вона й велика. Найбільший у світі словник, як нам говорив професор Григорчук, створили німці. Уявляєш, спробуй запам'ятати таку кількість, що міститься у Deutsches Worterbuch.

– Такий великий, що аж бухнув. Упав?

– Ні, це його назва «Словник німецької мови». Складається із тридцяти трьох томів, а загальна кількість нараховує 34519 аркушів. Багатотомник ще 1854 року почали творити брати Вільгельм і Якоб Грімм. Їхню працю продовжували інші лінгвісти. Нарешті 1975 року справу було завершено.

– Стривай, стривай. У школі я читав казки братів Грімм. То це казкарі працювали над словником?

– Саме вони, – і заходився шукати книгу. – Візьми, це народні казки в перекладі Оксани Іваненко.

Стішений, хлопець швидко попрямував до виходу. А сусід навздогін:

– Не забудь, що словник німецької мови занесений до книги рекордів Гінесса!

Разом з казками поринув юнак у своє босоноге дитинство. Ось тобі й ретроспекція.

2004

RETROSPEKTÍVA

Čo je retrospektíva? Počul, dokonca si aj pamätá, že retro -- je čosi staromódne. A tu --retrospektíva... Zajtra na hodine dejepisu musí dostať dobrú známku.

Zašiel k susedovi, ktorý pracuje na okrese a má pomerne veľkú knižnicu. Dokonca absolvoval Černiveckú univerzitu.

– Jaj, chlapče, retrospektíva, podľa slovníka cudzích slov je pohľad do minulosti. Návrat do minulosti, -- vysvetľuje diplomovaný špecialista.

– Uf, to je slovník! – zvolal chlapec. – Aká hrubá kniha. Koľko je v nej slov?

– Až taká veľká nie je. Najväčší slovník na svete, ako nám hovoril profesor Hryhorčuk, vytvorili Nemci. Predstav si, že si musíš zapamätať toľko slov, ktoré obsahuje Deutsches Worterbuch.

– Je taký veľký, že až vybuchol?

– Nie, to je jeho názov – „Slovník nemeckého jazyka“. Má tridsaťtri zväzkov a celkový počet listov je 34519. Tento mnohozväzkový slovník začali tvoriť ešte v roku 1854 bratia Vilhema JakobGrimmovi. V ich práci pokračovali ďalší lingvisti. Nakoniec v roku 1975 bol slovník hotový.

– Počkaj, počkaj. V škole som čítal rozprávky bratov Grimmových. Títo rozprávkari pracovali na slovníku?

– Áno, oni, – a vyhľadal knihu. – Zober si, to sú ľudové rozprávky v preklade OxanyIvanenko.

Natešený chlapec sa rýchlo poberal preč. A sused za ním zakričal:

– Pamätaj si, že slovník nemeckého jazyka sa dostal do Ginessovej knihy rekordov!

Chlapec sa spolu s rozprávkami pohrúžil do bosonohého detstva. Tak toto je retrospektíva.

2004

ЛИСТОК ІЗ ВИРЬО

Сталін...Сталін винен у масовому винищенні народу. На кожному кроці тільки й чути. Чумак і собі вторив за іншими. До тих пір, поки від дядька, батькового брата, не одержав з Австралії листа. Якраз розвалився Радянський Союз, налагодився сякий-такий двосторонній контакт.

Лист довгий у синьому конверті. На семи аркушах, списаних з обох сторін. Видать, висповідатись надумав чоловік. Виїхав під час війни, бо був колись репресованим.

Запали слова: «Сину! Не вір, що Сталін нищив народ. Так, він був хворою людиною. І цю хворобу спритно використало його оточення. Одна людина – ніщо. Комаха. У Сталіна були поплічники. За ним стояла більшовицька партія. Нею витворена злочинна ідеологія давним-давно, ще 1903 року. Нетерпимість до будь-якого інакомислення. І ця ідеологічна машина в тридцятих роках була запущена на повну потужність. Заповідаю – усуньте якнайшвидше ліві сили. Тільки тоді Україна підніметься з колін. А сталінізм піде у безвість».

Довго Чумак обмірковував дядькові слова. Збирався відповідь дати. Та не встиг. Листоноша приніс сумну телеграму. Письменник Григорій Чумак помер у Сіднеї на дев'яностому році життя.

1994 р.

LIST Z TEPLÝCH KRAJOV

Stalin... Stalin je vinný v masovom zničení národa. Je to počuť to na každom kroku. Čumák to opakoval po iných. Do vtedy, kým nedostal od strýka – otcovho brata z Austrálie list. Práve sa rozpadol Sovietsky zväz a oni dvaja nadviazali medzi sebou aký-taký obojstranný kontakt.

List bol dlhý v modrej obálke. Na siedmych hárkoch popísaných obojstranne. Zdá sa, že chlap sa chce vyspovedať. Odišiel počas vojny, lebo bol kedysi podrobený represiam.

Do pamäte sa mu vrylitieto slová: „Synku! Never, že Stalin ničil národ. On bol chorý človek. A práve tú jeho chorobu šikovne využilo jeho blízke okolie ľudí. Jeden človek – to je nič. Červ. Stalin mal prisluhovačov. Držala ho boľševická strana. Ona vytvorila zločinnú ideológiu dávno predtým, ešte v roku 1903– neznášanlivosť odlišného názoru. A táto ideologická mašina v tridsiatych rokoch bola naštartovaná na plný plyn. Odkazujem – zlikvidujte ľavé sily. Iba vtedy sa Ukrajina pozdvihne z kolien. A stalinizmus odíde do zabudnutia“.

Čumák dlho premýšľal nad strýkovými slovami. Chystal sa odpovedať. No, nestihol. Poštár doniesol smutný telegram. Spisovateľ Hryhorij Čumák, ako deväťdesiatročný zomrel v Sydney.

1994

НА СЬОМОМУ НЕБІ

Міжнародна конференція відбувається у багатомільйонному місті №. Без жодних перешкод, перевірок, перепусток вирушаємо до Мармурового залу. Опиняюся серед райського оточення: різнобарвні квіти, акваріуми з рідкісними видами рибинок, дзеркальні овали, кришталеві місточки і переходи. Як у казці.

Однак у такому царстві, створеному фантазією і руками людини, немає однієї стіни. Вона ніби й була. А ось зараз її нема, відсутня. Замість неї – скляні двері. Пройшовши через ці двері можна прямісінько потрапити до Дзвонкової ріки. Ескалатор доставить швидко.

Перед рікою постає ще одна прозора стіна. Ні, це не ілюзія. Крізь скло легко спостерігати, як плывуть кораблі; а обабіч ріки простяглися вгору готичні шпилі будівель. Праворуч – куби й овали хмародерів.

Серед стиснутої монументальності палаців людина постає коماشкою, маленькою-маленькою.

Я розповів тільки про один-єдиний зал засідань. А таких конференц-залів тут аж дванадцять. Як дванадцять апостолів. І кожен зал має назву: Елітний, Планетарний, Гуманітарний, Візерунковий... В залежності від напрямку конференції. Без будь-яких перешкод до кожного залу можна придбати квиток на чергове пленарне засідання, де вчені вільно дискутують, обмінюються досвідом задля єдиної мети: глобалізація. Один академік сказав, що людина сама створила глобальні, себто земні, проблеми, а тепер дошукується, як із них вийти. На що інший вчений йому відповів, що колись давно комуністичний цар Сталін вирішив це питання блискавично: є людина, то є проблеми, нема людини – нема ніяких проблем. Ну! А де ж тут гуманність?!..

Сперечатимуться вчені, кажуть, до тих пір, аж поки не налагодиться двосторонній транспортний потік: планета Марс – планета Земля. На Землі вже людям місця мало. Не

те, що мало. Ця хата надто забруднена, тепер доводиться витратити багато часу, щоб планету Земля привести до первісного стану.

...Кожної держави зали оформлені в іншому стилі, в інших кольорах. Із 143 поверху, де розміщений Мармуровий зал, спускаюся нижче і нижче. Роздивляюся, а що ж там, унизу. Вироби різних держав без кордонів, вироби вишукані: візерунки, листівки, телефонна мережа. Є роздягальні для відвідувачів, душові кімнати, сауни. І вільні від оплати магазини. Те, що колись обіцяли комуністи, досягнуто у цих залах. Безкоштовно. За рахунок світової спільноти. Немає ні бідних, ні багатих. А отже відпала потреба воювати. Бо немає інтересу. Людство на землі єдине. І Земля для всіх і кожного.

Нарешті спускаюся на перший поверх. Очам не вірю. Дух забиває. Транспарант гласить: «Перепустка в комунізм». Я звідти приїхав...

Вибігаю на вулицю. Жадібно вдихаю свіже повітря.

25 серпня 1991 року.

V SIEDMOM NEBI

Medzinárodná konferencia prebieha v mnohomiliónovom meste N. Bez prekážok, previerok a priepustiek ideme do Mramorovej sály. Ocítam sa v rajscom prostredí: pestrofarebné kvety, akvária so vzácnymi rybičkami, oválne zrkadlá, krištáľové mostiky a prechody. Ako v rozprávke.

Ale v tomto kráľovstve, vytvorenom ľudskou fantáziou a jeho rukami, niet ani jednej steny. Akoby aj bola. Ale zrazu jej niet, zmizla. Namiesto nej – sklenené dvere. Prejdúc cez dvere, sa môžeš hned' ocitnúť pri Zvončekovej rieke. Pohyblivé schody prepravujú rýchlo.

Pred riekou je postavená ešte jedna priehľadná stena. Nie, to nie je ilúzia. Cez sklo sa dáľahlo pozorovať, ako sa plavia lode, pozdĺž rieky sa týčia gotické štíty budov. Po pravej ruke – kontúry mrakodrapov.

Uprostred stlačenej monumentálnosti palácov je človek iba drobulinkým červíkom.

Hovoril som iba o jednej, jedinej zasadacej sále. A takých konferenčných sál je tu až dvanásť. Ako dvanásť apoštolov. Každá sála má svoje pomenovanie: Elitná, Planetárna, Humanitárna, Ozdobná... Podľa zamerania konferencie. Bez akýchkoľvek prekážok je možné získať lístok na riadne plenárne zasadnutie, na ktorom vedci voľne diskutujú a vymieňajú si skúsenosti s jediným cieľom: globalizácia. Jeden akademik povedal, že ľudstvo si samo stvorilo globálne, čiže pozemské problémy, a teraz hľadá, ako sa ich zbaviť. Na to iný vedec mu odpovedal, že kedysi dávno komunistický cár Stalin tieto otázky vyriešil bleskovo: keď sú ľudia, tak sú problémy, niet ľudí – niet žiadnych problémov. No! A kde je tu humánnosť?!

Hovoria, že učenci sa budú hádať dovtedy, až kým sa nezriadi obojsmerný transport: planéta Mars – planéta Zem. Na Zemi je pre ľudí málo miesta. Nie len to, že málo. Ten dom je veľmi zašpinený, teraz by to bola veľká strata času, aby sa

planéta Zem vrátila do počiatočného stavu.

... Sály každého štátu sú zariadené v inom štýle a v iných farbách. Zo 143. poschodia, kde je Mramorová sála, schádzam nižšie a nižšie. Pozerám, čo je tam dole. Výrobky rôznych krajín bez hraníc, vycibrené výrobky: ozdoby, pohľadnice, telefónna sieť. Sú tu prezliekarne pre návštevníkov, kúpeľne a sauny. A tiež bezplatné obchody. To, čo kedysi sľubovali komunisti, je dosiahnuté v týchto sálach. Všetko je bezplatné. Na účet svetového spoločenstva. Nie sú ani biedni, ani bohatí. Takže odpadla potreba bojovať. Lebo nie je záujem. Ľudstvo je jediné na zemi. A Zem je pre všetkých a pre každého.

Napokon schádzam na prízemie. Neverím vlastným očiам. Vyráža mi dych. Transparent hlása: „Priepustka do komunizmu“. Ved' som odtiaľ prišiel...

Vybieham na ulicu. Lačne vdychujem svieži vzduch.

25. august 1991

«ЗОЛЯНА» ХВОРОБА

Голова приміського сільськогосподарського підприємства «Збруч» вранці повернувся з Болгарії. Лікував «панську хворобу». Як не є, а роки беруть своє. Через рік стукне шістдесят.

Закинув додому речі й, не відпочиваючи, взявся за роботу.

У приймальні на нього чекала головбух. Інша сільська челядь сумирно вижидала свого часу.

- Перерахувала на Київ гроші? – спершу поцікавився керівник.

- Так.

- А результат?

- В облагагпромі. Зателефонуйте Петру Семеновичу...

По хвилі головний бухгалтер вийшла з шикарного кабінету і сказала, що голова зараз нікого не приймає. У нього важлива розмова з вищим керівництвом. Всім неодмінно треба прийти о сімнадцятій годині на нараду, до клубу.

У визначений час голова з'явився на людях при державних нагородах.

- Прибрався, як новорічна ялинка, - прошепотів агрономові на вухо один з членів правління.

- Зараз ще одна нагорода додасться.

- Яка?

- Побачиш. Але й гроші за неї вгатив...

Після урочистих промов заступник начальника облагпрому прикріпив на груди керівника відзнаку «Заслужений працівник сільського господарства».

2000 р.

CHOROBA „HVIEZD“.

Predseda predmestského poľnohospodárskeho podniku „Zbruč“ sa ráno vrátil z Bulharska. Liečil si „panskú chorobu“. Ako to už býva, roky si zoberú svoje. O rok klope šesťdesiatka.

Odhodil veci domov, ani neoddýchol a hneď išiel do práce.

V prijímacej miestnosti už ho čakala hlavná účtovníčka. Ďalšia chasa pokorne čakala na svoj čas.

– Previedla si peniaze do Kyjeva? – hneď sa zaujímal predseda.

– Áno.

– A výsledok?

– Na krajskom agrárno-priemyslovom komplexe. Zavolajte Petrovi Semenovičovi...

Onedlho hlavná účtovníčka vyšla z luxusnej kancelárie a oznámila, že predseda teraz nikoho neprijme. Má vážny rozhovor s vyšším vedením. Nech všetci bezpodmienečneprídu o sedemnástej na poradu do klubu.

V stanovený čas sa predseda zjavil s pripnutými štátnymi vyznamenaniami.

– Ovešaný ako vianočný stromček, – agronómovi pošepkal jeden člen vedenia.

– O chvíľu si pripne ešte jedno.

– Aké?

– Uvidíš. Aj peniaze musel zaňho vysoliť...

Po slávnostných prejavoch zástupca vedúceho krajského agrárno-priemyselného komplexu pripol na predsedovu hrud' odznak „Zaslúžilý pracovník poľnohospodárstva“.

2000

Preklad z ukrajinského jazyka: Mária Paňková-Hankovská

Переклала Марія Панько-Ганковська (Свідник, Словаччина).

Переклад здійснено 23.10.2015 р.

ПЕРЕКЛАДИ

Русі Шімабеєв

МУСТАНГ

Ще не розтуливши долоні, Зіко зрозумів: жереб дістався йому.

— Цілься добре і намагайся покінчити одним пострілом, — командир суворо глянув на Зіко. — Іншого виходу немає. Поліція може натрапити на слід.

Виснажені голодом і спекою бородані винувато відводили погляди, коли Зіко вів жеребця повз вишикуваних партизанів. Жеребця кликали Мустангом.

— Це замість того, щоб бігти на волю, коли тебе гнали з табору, — розпачливо мовив Зіко. — Може хоч циганам дістався б.

Він витягнув з кишені обідраного френча шмат хліба, прихований на лиху годину, пихнув його в губи коневі. Еквілібруючи поміж камінням, пішов ущелиною.

— Я змушений брати гріх на душу. Бачиш, із тридцяти олудів позначений дістався мені. Клятий жереб.

Він йшов попереду Мустанга, відчуючи, як в спину тепло дихав кінь. Мовчки вийняв нагай, перевірів обойму. На галявині біля високого дуба вже нікого не було, тільки подеколи долинали голоси партизанів, чувся гуркіт каміння, що вислизало з-під ніг народних месників.

Людина і кінь зупинились біля понівеченого блискавкою дерева. Раптом прямісінько над головою заскрекотала сорока, і Зіко сприйняв це як погану прикмету.

"Цілься добре і намагайся покінчити одним пострілом", — пригадалися йому слова командира. Зіко підняв наган і прицілився у білу зірку на лобі коня. Але на кінчику мушки він нехотя побачив великі довірдиві, лагідні очі Мустанга.

Треба зав'язати йому очі, вирішив партизан. Він дістав із брезентової валізи бинт і взявся перемотувати ним морду

коня. Той у відповідь злегка став пощипувати його губами, немов цілував.

— Ні, так я також не зможу, — прошепотів Зіко. Примруживши очі, він різко, по суті навмання вистрілив.

Мустанг впав. З ноги тварини цівкою текла кров. Бажаючи перервати муки коня, Зіко прицілився в голову.

Десятки пострілів пролунали майже одночасно. Поруч з конем впав поранений партизан. Відчув, як хруснула роздроблена кістка, і холоша враз стала мокрою від крові.

— Тепер помиратимемо разом, — з гіркотою прошепотів партизан. Біль передалась у пахвину. Підвестись не вистачило сили, та й кулі переслідувачів-поліцаїв не дали б змоги це зробити.

Мустанг лежав поруч і мило зорив на людину. Три місяці тому, коли партизани зробили наліт на містечко в Балканах, вони зустрілись із конем. Він стояв припнутий до плота і дивився як метушаться навкруг нього люди. Коня нагодували бринзою і забрали з собою в загін. Тут з'ясувалось, що кінь має неабиякі таланти. Він давав ногу для привітання, танцював під музику і навіть міг взяти бар'єр заввишки у ріст людини.

— А що, коли... — подумав Зіко. Вузечка коня була затиснута тілом тварини. Він перехилився корпусом на круп Мустанга і потягнув повід на себе. Кінь важко підвівся і пошкандибав пересохлим руслом річки. "Рухаємось, подумав Зіко, це добре". Сонце і кровотеча запаморочили його мозок, він "переламався" на спині коня і втратив свідомість...

Гострі високі стебла трави боляче обпікали обличчя, коли він прийшов до тями. Підняти голову не було сили, і Зіко бачив перед собою лише ноги коня, між якими, немов дзвоник, хиталась його голова. В секунди, коли приходило відчуття боротьби і надії, думав, що слід все ж таки перев'язати коневі ногу. Вдалось зняти сорочку, але вона вислизнула з рук.

Він отямлювався ще раз і ще раз. Земля, розгойдуючись, рухалась перед його очима.

— Оце, здається, сліди наших. Але яким мене зустріне загін? Уже зараз я суцільне пошматоване м'ясо. А ще коли впаде Мустанг — причавить собою, — без остраху подумав Зіко.

За якусь хвилину він почув окрик: "Стій, пароль!". І клацання затвору. У відповідь заіржав Мустанг. Хтось підійшов до нього.

— Зіко, ей, Зіко! — замість відповіді гори рознесли тривожне відлуння.

Алесь РИБАК

МАША І МАШКА

(повість)

Тим селам і селищам, що зникли, і тим селам та селищам, які зникають на очах, їхнім жителям скрушно, з болем в душі присвячую

Автор.

Посеред ночі, в короткім міжчассі сну й дрімоти, вона вловила якийсь звук, що долинав із кухні, наче щось глухо ляснуло, то, мабуть, на сніг за вікном гепнула з дички мерзла груша, та ні, щось шкребе підлогу.

Через силу вона трішки підвела голову, привідкрила вуха з-під вовняної хустки, щоб ліпше чути. «Невже знов нечистий занадився, шастає на столі, шукає щось по закутках? – сяйнула думка. – Боженьку, невже до мене скоро добереться, приведе ненажерливу свою смерть?!»

Хотілося знати, який вже час, але витягувати руки з-під ватної ковдри, щоб зиркнути на стіну, де висів круглий, на батарейці, годинник, що відраховував хвилини і години, не наважилась. «Кепсько, що без сигналу, - скрушно згадавши про довоєнні ходики, котрі в темнім, зі склом, футлярі, мертво, Бог зна скільки часу, припадають пилом збоку біля образів. – Як чудово вони цокали, подаючи сигнал кожної півгодини».

На кухні знову наче щось зашкрябало, тепер об кут дверей, після гучніше й сміливіше, і вона, остаточно отямившись, відчула, як тепла хвиля підійшла до серця.

-Машка, Машка! – хриплим голосом гукнула в кімнату й стрепенулася від здивування. – Невже? Де ж ти так довго барилася? Але ж, дякувати Богу, хоч жива...

Вона впізнала, що це Машка, в цьому абсолютно не сумнівалася. Вона спеціально покинула на кухні відкриту

квартирку, хоча холод там заходив у кожну шпарину, причинену квартиру не брала на гачок, ніби відчувала, що Машка не зрадить їй, не покине помирати самотньо, неодмінно повернеться додому.

Треба було підвестися, відчинити кицюні двері, пустити до себе. Вона через силу сіла, спустила ноги. Тут же відчула внизу холод. Добре, що побачила бурки, приставлені до табуретки, і вона обережно, не надто нахилиючись, всунула в них висохлі, вельми аж ненатурально білі, ноги, сама від того дивуючись. Наопашки накинула старий, побитий міллю, кожух, яким накривалася поверх ватної ковдри. Тримуючись повільно за лежак, а потім за припічок, пальці наче обпеклися об кахлі грубки («дивно, адже тиждень, мабуть, не палилося»), вона дотупала до дверей, силкуючись відчинити. Попхнула їх від себе, і, не пам'ятаючи нічого, посунулася додолу.

...Їй було добре. Вона марила під небесами, бачила своє тіло, накрите кожухом, розкуйовджене сиве волосся, непорушне, покрите зморшками, обличчя, невдало підібгані у бурках ноги. Їй було дивно, що ціла-цілісінька лежить пластом, але ж сама вона, Маша, жива, плаває собі під небесами і вже не відчуває ані холоду, ні болю в серці. А вона наче розгубилася, тільки кицька непорушно сидить собі біля голови, їхня Машка. Невже і вона валяється біля її обличчя. «Машка, Машка!» - покликала згори, але Машка навіть не поворухнулася, наче це не до неї звертаються.

Вона попливла до покуття, де, накинутим домотканим, вишитим волошками, рушником, висіла ікона Матері Божої. Хотіла зазирнути їй у вічі, спитати, чого далі сподіватися, чи візьмуть її на небеса, в той райський сад, про який так марила, особливо ж, коли життя ставало нестерпним від болячок та від іншої пошесті. Але, як не силкувалася, а вловити погляд Цариці Небесної, наче в неї не було ніякого інтересу до її, Маші, справ. «Боженьку, чим же розгнівила кого, чим согрішила? – мовчки запитувала і в себе, і в Бога.

– Хай не щодня молилася, але ж чесно жила, працювала, надривала жили на своїй землі і колгоспній, ростила Альошку...».

Згадавши про сина, відчула якийсь дискомфорт, хвиля жалю до нього напливла і стривожила. Вона знову поволі рушила до грубки, щоб крізь видиво ще раз зиркнути на свою таку незграбну, розпластану на підлозі оболонку. «Ось до чого людина доживає, – миттєво зронилася думка. – Ніхто не згадає, ніхто не допоможе тобі в останні дні...».

Вона намагалася покружляти ще думками, жінку знов охопило небесне видіння, більш як через три місяці повернулася туди і...віч-на-віч зустрілася зі своїм Іваном.

– Ти?! – здивувалася жінка. – Чого приперся сюди? Коли помагати, то, бачиш, пізно вже. Раніше треба було думати. Ось, – кивнула на свою оболонку, – бачиш, якою стала.

– Маша, ти що? – Іван наче почував себе винним. – Я ж тільки сказати, щоб...

– Знаю, задалегідь знаю твою мову, – перервала його на півслові. – Досить, наслухалася за все життя.

Її, таку недавно сумирну, лагідну до всіх і всього, в цей час ніби хтось підмінив. За п'ять років самотності, відколи помер Іван, спочиває, як й інші сільські чоловіки, на цвинтарі, відколи почалися неприємності в сина, вона, Маша, підпорядковуючись неусвідомленому інстинкту оборони, мережила в душі заслону від всякого зла, що його стрічала на своєму віку. З нею, тією заслоною, ставало наче ліпше, не так пекло, не так вередувало в середині. Біль помалу притуплявся, коли вона, доки могла потроху пересуватися, доки тримали хоч трішки ноги, йшла до сусідки, щоб трохи погомоніти, а заодно послухати вечірні теленовини. Телевізор у Килини був нікудишній, тягнув всього один місцевий канал, але й тим були задоволені. Хоча й там говорили на чисто літературній, не звиклого для їхнього села, мові, але вони з Килиною не пошиті в дурні, усе розуміли. Після тих

новин в обох світлішало обличчя, вони ще довго обговорювали побачене й почуте.

— Бачиш, голубко, як люди живуть, — чмакала беззубим ротом Килина. — Чи ліпшого треба? І косять, і жнивуть, і якісь палаци... як то їх? Ага, висотки, будують. І правда ж, нехай Америка та іншим бреше, хвалиться, нам що до того, у нас своє...

— Ой, Килино, тобі лише трибуну... — Маша вставила в непотрібний момент свою репліку.

Килина, наче вдавилася, витріщила очі, від гніву довго не могла віддихатися. Відчуваючи, що може зараз відбитися, всі помії вилле на неї, і на сина може виплескати, Маша пом'якшила ситуацію:

— Вони то брешуть, мо' й справді. Але і наш дає їм лупки. Дулю не ховає довго в кишені, показує в потрібний момент.

...Тоді обійшлося, бо якби сусідка розходилася, то чи б врятувала її, Машу, яка заслونا? Зараз же, стрівшись наодинці з Іваном, вона відчула, що вже ніщо не може стримати нашаровану одна на одну, накопичені за довгі роки, кривду.

— Ти що, Маша? — знову перепитав Іван. — Чи ж час тобі сюди? Тобі треба повернутися. Допоможи чимось Олексі. Він потребує помочі, дуже потребує.

Маша готова була його зім'яти, а пізніше, як то завжди бувало, простити і пожаліти. Одначе, коли побачила в другому, дальньому від Богородиці, куті, ще одне обличчя, заросле щетиною, з різками на голові, з темною пляшкою в оброслій лапі, жажнулася, слова застряли в горлі. «Чорт, чорт поганий! — нарешті крик вирвався із середини. — Геть звідси, з моєї хати!». Вона інстинктивно подалася до ікони і вже звідти повернула голову, аби глянути, що робить Іван і як борониться від нечистого. Але Іван і не думав захищатися. Він зрадівши, попрямував до чорта, вхопився обіруч за пляшку, відкрив її і, булькаючи, спрагло став жлуктати з

горла. «Боженьку, ласкавий мій, - прошепотіла Маша, – не дай і Олексієві до такого докотитися, допоможи й порятуй. До віку Тобі кланятимусь, прославлятиму Твою доброту».

Щось шорстке, але делікатне, торкнулося її щоки, підкралось до підборіддя, зачепило вуста. І хоч в голові панували хаос та темінь, а у вухах щось постійно дзвеніло, бамкало, але наче не схожі на церковні дзвони, надто відгукувалися в усьому тілі, вона, не зважаючи ні на що, відчувала теплу ласку, що розливалася від обличчя й заповнювала куточки.

Скільки так продовжувалося, вона не пам'ятала, лежала собі та й годі, ледь усвідомлюючи, що з нею сталося. Згодом поворухнула ногою, потім ще і ще раз, і тоді хтось ще дужче став лизати підборіддя, щоку, ніс, навіть стиха м'явкнув. Це її остаточно пробудило. Порух й кицька додали трохи сили, і вона, витягнувши руку, торкнулася шерсті своєї мазунки. «Машка, Машка, - продовжуючи гладити її чомусь худюшу. – Ти прийшла, не кинула мене одну в біді. Нічого, мо' разом одклигаєм...».

Вікна поступово сіріли, розсівали нічну тьму і в хаті. Треба було підніматися, бо лише зараз вона почала усвідомлювати своє становище, а ще ж відчула, як холод проймає все нутро. Машка вже сиділа збоку й мило дивилася на свою хазяйку, заохочуючи її до важливої справи.

Підвестися було не так уже й просто, на щастя, коли падала від непритомності, то не поламала ні рук, ні ніг. Побила, і добре таки, видать, побила потилицю, бо на підлозі Маша помітила калюжу чогось мокрого. Напружила зір і помітила, що це кров. Права рука – лівою вона підтримувала спину – машинально потягнулася до голови, до того місця, де пекло і щеміло. Ззаду все волосся збилося в жмуток, видно, кров уже запеклася і більше не текла. «Нічого, загоїться, – заспокоїла себе. – Я терпелива. І не таке бувало».

Машка тихесенько м'явнула і носом ткнулась у допоки ще темне, що валялося трохи далі від калюжі крові. «А Бо-

женьку! – скрикнула Маша, пізнавши, що це саме на підлозі. – То ж вона мені поснідати принесла, просить, певно, аби взяла, підкріпилася. Сама не з'їла, хоча зовсім он як висохла».

Миша була ще живою, бо тільки Машка одвернулася, як та швиденько спробувала шмигнути до грубки і десь сховатись. Але Машка спритно накрила її лапою і мило глянула в очі господині. «Ні, кицюню моя люба, ні, – всім тілом, наче випрямилася. – Це твої ласощі, а я собі, як трішечки полежу, віддыхаюся, щось знайду. Може, спробую й в грубці розпалити, щось тепленьке приготую. Ще кілька полін є в запасі».

Вона не зачинивши щільно двері в кухню-льодовню, щоб Машка вільно могла прошмигнути туди і через кватирку – у двір, і сюди, в хату, так-сяк дісталася до своєї постелі й лягла. Знов накрилася ковдрою та кожухом, трохи зігрілася. Думала, хоч трішечки заснути, але сон, хоч і заплющила очі, ніяк не йшов. Слабість поступово відступала, прояснялось, незважаючи на біль, де рана, на голові. Відтак пригадала сон, швидше всього не згадала, а ніби це було видіння, яскраве й виразне, як вона плавала під небесами, як розмовляла з Іваном... «Господи, невже насправді так було?..».

Підвівшись, вона повернула голову до ікони, витягнула з-під ковдри руку, тричі перехрестилася.

І знову в сотий, а мо', в тисячний раз напливло вже з реального, пережитого нею, пропущеного через серце і нерви. Ниточка за ниточкою, усе заново, вона подумки почала розмотувати клубки і клубочки свого життя, яких намоталося ой як багато. Особливо за останні десять років, коли був серед суцільних її Іван, був разом син, не зовсім обезлюднилось селище. Хто зна, може, і їхнє життя пішло б на лад, якби ж то не звалилася б на голову оця ворожнеча. І то не лише в їхній родині. Здається, увесь світ здивився, перевернувся сторч головою, замість жити по правді, як споконвіків було, здобувати хліб і до хліба, люди почали гавкати одне

на другого, шукаючи правди для себе, щось доводити одне одному. У селище раз-по-раз стали навідуватися чужі люди, чисто й акуратно зодягнені, як ходять у місті. Щоправда мішуками їх важко було назвати, бо розмовляли вони, коли селяни збиралися, на їхній же, сільській, мові, роздавали якісь папери, іноді газети чи тонесенькі книжечки.

Ото від тих інтелігентних говорунів і зродилося, либонь, найбільше лиха. Вони ж бо таке посіяли, що скаламутили, завихрили усе довкола. Тепер вже й свої, насамперед молодь, у яких ще й молоко на губах не висохло, почала гиркатися з дорослими, доводити, що і те в їхньому житті не так, і те не так. Що від їхньої батьківської ласки та вічної покори й страху перед начальниками та начальничками вони затуркані, забули, що вони також люди, а не бидло якесь. І живуть вони чи не найгірше в світі. Господи, чого вони тільки не верзли! Жінки, а їх в селищі було трохи більше, чим інших жителів, внутрішньо відчували загрозу їхньому спокійному існуванню, висміювали видумки оцих шмаркачів-вискочок і як доказ, мало не за шиворіт волокли їх послухати, що говорять по радіо й телебаченню.

Телевізорів, правда, у селищі кіт наплакав, та й ті, хто їх мав, світилися тьмяно, наче крізь туман. А все ж таки... Ось звідтіль, з екранів тих, говорили й говорили так, наче аналогом душу змашували. Особливо старався він, їх найперший заступник, кожне слово якого вони, жінки, зібравшись разом, ретельно обсмоктували. За нього вони пішли б голосувати хоч десяток, а то й сотню разів. Але ворожнеча, що нависла над селищем, дуже скоро дала про себе знати.

Якось кілька жінок, в тому числі вона, Маша, зібралися в Килини, бо мав виступати знову ж таки він, сиділи так і тихо розмовляли, святої хвилини чекаючи, зринулося те, на що вони аж ніяк не сподівалися. Тільки на екрані появилася їх улюблена постать, надто палко розповідаючи зроблене ним особисто, а потім вихваляти своїх помічників, як в хату з лісу, з сокирою в руках, зайшов Федір, господар, відтак ще

з порога попросив їсти.

– Треба ж, я ще не встигла нічого зготувати, – сплеснула в долоні Килина. – Та й сам не великий пан, можеш картоплі зварити. Бачиш, ми якраз дивимося...

Федір, темний від праці, аж змарнілий, люто блиснув очима, із сокирою метнувся до телевізора, з усього розмаху, не довго думаючи, бахнув по ньому. Миттю дзенькнуло скло, розлетілося на дрібні шматочки, засипало підлогу, впало навіть на ноги і спідниці жінок. Селянки з переляку кинулися врзтіч на двір, подалі від біди. Бліда, як полотно, вискочила слідом за ними й Килина.

-Боженьку мій, - лементувала вона на всю вулицю, - вбивця проклятий! Тепер же замучать, певно ж, є кому доповісти, що він наробив-натворив.

Як не просила Килина жінок нікому нічого не казати, все ж таки Федорову вихватку вже наступного дня смакували повсюди. Одні реготали, надриваючи животи, інші хапалися за кілки, щось одне одному доводили, треті, більш обережніші, крутили пальцем побіля скроні й боязливо озиралися то в один бік, то в інший.

Ніби переляканий, немов збожеволів, не показувався нікому на очі і сам Федір. Казали, наче перестав пити та їсти. Замаскувавшись в давно опустілому хліві, щось бурмотав собі під ніс, іноді кашляв, однаке в середину до себе нікого не пускав, навіть дружину, яка просила його хоч щонебудь кинути в рот.

Чого найбільше боялася Килина, то те й сталося. На четвертий чи п'ятий день до них на подвір'я зайшли, покинувши легкову машину у завулку, якісь двоє цивільних. З ними ще й міліціонер, також незнайомий. Делікатно постукавши в двері, спитали, де господар. Прикинутися, що ніби нічого не знає, Килині не личило. Вона була переконана: прибульці, якщо не скаже, одразу ж підуть до хліва, почнуть ламати двері. Їм і так все відомо, вони все бачать добре.

Не противився, не накликав на себе кари і сам Федір.

Зачувши на обійсті важкі кроки, він не поліз на вишки, не став запорпуватися у позаторішню струхнявілу соломку, як це робив спершу, коли Килина, не відаючи, де дівся чоловік, шукала його повсюди, часто зазірала й у хлів (тоді Федір ще не придумав засуви зсередини). Тепер він ще більше заріс і зчорнів, як циган, тільки з підпухлими, здається аж надто блякло-байдужими очима, вийшов назустріч незнайомим, покірно поплентався за ними до машини...

Хід спогадів жінки перепинила кицька, яка скочила на край ліжка, почала шукати, де б погрітися. «Змерзла, бідненька, — раптом заговорила Маша. — Як же я одразу не поклікала до себе? Але й сама не пригадую, як доплуталася до постелі, як лягла». Відкинувши красчок ковдри, вільною рукою вхопила і пригорнула кицьку до себе, підсунула ближче до грудей. Дивлячись на неї, знову з жалем помітила, як вона змарніла, не та, якою була два тижні тому. «Де ж ти бродила, дурненька? — гладила поріділу шерсть своєї улюблениці. — Думала, що я вже сконаю і тебе не побачу? Чим могла мені допомогти? Одначе, мишку мені, бачиш, принесла. Чи хоч ти її сама з'їла?»

Вона повернула голову, зиркнула на підлогу біля грубки і нічого там не побачила. Через віконні шибки пробивалося слабеньке вранішнє світло. Проте, воно дозволяло розгледіти, що було в хаті, що нажилося за довгі роки, з чим зрослася і звиклася. Саморобний стіл неподалік від образів, застелений, поруділим від пилу і давності, обрусом, на ньому три горщечки з алое, з листочків якого, робила іноді на меді, коли вдавалося купити яку склянку, ліки; два угорські крісла, приставлені впритул до стола і сховані під скатертиною; між двома вікнами — шафа з шухлядками для дрібниць, а внизу — і для білизни. Вгорі цієї шафи, за склом, різні кувшини й тарілки, деякі з них розмальовані розкішними трояндами та іншими квітками. О, ці тарілки Маша особливо шанувала, користувалася ними зрідка на великі свята, на Великдень, а так ні синові, ні чоловікові, коли жили під од-

ним дахом, не дозволяла навіть в руки брати. «Дурна була, думала, що ліпше – попереду, й тоді...А тепер ось як все прахом пішло...».

Сльози, рясні та пекучі, засліпили очі, й вона повільно обернулася до стіни, перекинувши на друге місце й кицьку. Та, геть зморена, спала, навіть, здається, тихесенько сопіла. «Хай хоч поспить, може більше не піде гуляти. Але ж їсти що буде?» – кольнула думка. Самій як не моторошно було, як не бамкали дзвони в голові, а сон так і не брав. Витерши долонею сльози, надумала таки підвестися. Треба ж пропа-лити в грубці, трішечки зігріти хату, бо й вода у відрі може замерзнути, якщо ще досі не покрилася льодом. Врешті, зварити хоч кілька картоплин, та й суп з вівсянки не зашко-див би. Може, все таки полізе в рот. Якщо не полізе, то хоч примусити себе треба.

Відтак, думаючи, намацавши теплу холяву, витягнула з-під подушки бурки. На дворі вже добре розвиднілося, і, відчувалося, мороз пом'якшав, бо шибки, які ще вчора скував мороз, зараз очистилися, крізь них виднілося все на подвір'ї та на вулиці. За віттям оголеного клену визначила, що вітру немає, отож можна буде пізніше, як ліпше почуватиметься, спробувати дочапати до Килининої хати. Певно, жінку вже виписали з лікарні, либонь, трішки підлікували. Ото, не доведи Господи, підхопити таку болячку! А все через її чоло-віка, Федора, царство йому небесне.

Федір, після того як забрали його невідомі в цивільно-му, додому повернувся місяців через два. Став наче якийсь лагідний, з усмішкою, навіть поправився на обличчі, гладенько поголений, чого раніше ніколи за ним не бачили. При-ніс замість побитого якийсь інший, меншого розміру, трохи легший, телевізор, в якому, скільки Килина не зазірала, не знайшла ні жодної ручки, ні кнопки, ні тобі якогось переми-кача. Спершу подумала, що то якась блискуча дитяча ігра-шка, зі склом і гладенькими боками, звичайнісінька скринь-ка, у яку нічого важкого не напхали. Але ж ні. Як тільки

Федір торкнув цю штуковину в розетку, то одразу ж заговорило на всю хату, і засвітилося в тому склі. Та так ясно, так чітко, ніби справді в середині сиділа жива людина, дивився на тебе в упор і говорив: «Насотуй на вус і запам'ятовуй, дивись мені...»

Федір тепер цілими днями та й до глибокої ночі просиджував біля скриньки, слухав, що там говорили люди, цитюкав часто на дружину, коли та невчасно чи не до діла вставляла якесь своє слово.

Ніщо, здається, не віщувало біди. Якось Килина, отримавши свою пенсію (чоловікові ще два роки чекати такої насолоди), пішла в Пріснаки, що в центрі колгоспу, щоб купити якихось круп, солі, сірників, буханку чи дві, якщо привезуть, хліба, а, може, яких дешевих оселедців. На багато вона не розраховувала, бо пенсії тієї – кіт наплакав, а треба ж розтягнути на якомога довше, щоб не довелося класти зуби на полицю. Вісім кілометрів – туди й назад – забрали немало часу і сили, отож Килина як пішла перед обідом, то повернулась смерком.

На ганку через вікно запримітила екран ввімкненого телевізора, тільки самого Федора в кріслі чомусь не було. Не знайшла його й в хаті. Подумавши, що той пішов десь за хлів, розпакувала клунки й, до краю стомлена, присіла на ослінчик біля телевізора, не примітила, як задрімала. Пробудилася від того, ніби хтось торкнув її за плече. Екран, як і раніше, чисто показував, виступав якраз її наймиліший чоловік. Слухати б його та й слухати, але душу охопив неспокій за Федора. Де і що могло статися з чоловіком, що так довго нема? Якби куди пішов, то, мабуть, витягнув би провод з розетки. Не міг би нікуди Федір посунути на ніч, бо крім Маші та глухого діда Саливона, який доживав свій вік через чотири хати звідсіль, у селі нікого не лишилося. Одні, їх найбільше, віддали Богові душу, ну а інші – виїхали, діти забрали в місто; кинуті напризволяще хати із забитими навхрест вікнами та дверима, очевидно гнили й псувалися, а

на подвір'ях — буйно розкошували лопухи та кропива.

Килина того вечора прибігла до неї, Маші, яка навколішки, запаливши воскову свічку, стояла перед образами й молилася.

— Мій часом не заходив до тебе? — з порогу кухні гукнула в передню хату Килина. — Ти ба, бігаю, шукаю свого волюцюгу.

Маша тоді, пригадується, аж розсердилася на сусідку:

— Еге, під спідницею в мене сидить і не хоче вилазити. Треба мені твого чоловіка, як собаці п'ята нога. Своїм натішилася по самісіньке горло. П'ятнадцять років день і ніч пиячив, себе травив і моє життя калічив... Але хай його Бог судить. Сьогодні вже річниця, як згорів, захлиснувся тим вином, думав, що все до грама вип'є...

Вона гірко заплакала, і Килині нічого не залишалося, як скоріше вийти на вулицю. Але десь через хвилину п'ятнадцять звідтіля, з-під її хати почувся, навіть через зачинені вікна і двері, розпачливий крик. Маша босоніж і напівроздягнута вибігла на подвір'я, прислухалася, і, пізнавши, що це Килина захиляється в тім крикові, побігла назустріч.

...Федора, який застиг, вони удвох ледве зняли з мотузка, що був прикріплений в хліві, так-сяк затягнули в хату і поклали на підлогу неподалік від телевізора. Телевізор був не виключений, не до нього було. Там, на екрані, хтось щось белькотав, потім співали і танцювали, одначе ні Килина, ні Маша, розгублена і вбита горем, не здогадалися зупинити недоречно в цей час веселість.

Поховати Федора (і як тільки дізналися?) наступного дня приїхали все ті ж у цивільному. Вони купили труну і вінок, хтозна-звідки знайшли якихось двох безхатченків, щоб копали яму на цвинтарі. В останню путь проводжати, крім Маші та Саливона (якого на «Запорожці» підвозив Славик, котрий якраз в той день приїхав з райцентру провідати діда), більш нікого не було. Килина, а з нею Маша,

трохи затрималися, разом ще поплакали, а коли вернулися в Килинину хату, то побачили, що телевізора не стало. Оглянули всі кутки і закутки, Килина навіть пішла до Саливона, аби спитати, чи не бачив Славик когось з чужих, хто міг би заскочити в село і полакомитись добром. Славик спершу зніяковів, опісля, оговтавшись, повів Килину до «Запорожця», розкрив двері, показав, що в середині пусто, перевернув усе догори дном у багажнику.

— Славусю, та я і не думала на тебе, — виправдовувалася Килина, — єдине, що хотіла спитати, чи не бачив кого.

Славик нічого не відповів, забіг тільки в хату, видно, щось буркнув дідові, повернувся, сів у машину, з усієї сили газонув і помчав на велику дорогу. Килина надумала піти поговорити із Саливоном, ще раз виправдатись, але, згадавши, що глухому однаково нічого не довести, потюпала до своєї хати.

Загадкова пропажа не виходила з голови, цю несподівану новину вона ще довго смакувала з Машею, коли навідували одна одну.

— Ой, як чудово показував, — говорила Килина. — Як же без нього? Хоча б старого починити, та хто візьметься? Там же вся середина зогнила...

Їм обом зараз надто бракувало свіжого, бодай навіть з телеекрана, голосу. Радіо вже давно не працює, і одна втіха була — телевізор. З ним наче й не так їсти хотілося, та й свої біди легше забувалися... І ось на тобі — маєш...

Скоро, правда, і той вкрадений телевізор виявився б не потрібним. Електрики, завваживши, що село зовсім опустіло, що там ні в одній хаті не залишилося живої душі, обрізали дроти, забравши їх в інше більш потрібне місце. Маша з Килиною (Саливон через хворобу не зміг) відтак пішли в Пріснаки до голови сільради Коробки, щоб поскаржитися на несправедливість. Коробка, уздрівши жінок, перестав перекладати якісь папери, і чи то жартома, чи то всерйоз здивувався:

— Ага, то ви ще?.. Ого! І пенсію, либонь, ще отримуєте?
— І пенсію ще отримуємо, — з притиском сказала Маша. — Наш президент нас не обділяє, ми його... Може, кому це муляє, але ми ще живі. То як нам без світла?

— Розберемось, — трохи аж сполошився Коробка. Одначе через хвилику, обпікши поглядом Машу, сам пішов у наступ:

— За сина тобі б дулю з маком дати. Думаєш, не знаю, що він там в Мінську витворяв, куди квапився. Владу їм, бачите, поміняти треба, на Самого брешуть. Але руки їм вкоротять. По самісінькі лікті.

Маша аж ніяк не сподівалася такого повороту, стояла, хапала ротом повітря, не в силі у відповідь мовити й слова. Та й що вона могла сказати? Волю сльозам вона вже дала, коли повернулася додому. Килина, коли йшли дорогою, кликала до себе, аби обміркувати, що далі робити, може, навіть листа написати президентові. Він швидко, як прочитає, наведе порядок, оцих паразитів, які й те вміють, що перекладати папери, виведе на чисту воду. Одначе Маша, зіславшись на те, що розболілась голова і їй треба полежати, відхилила пропозицію сусідки.

Того вечора аж за північ вона простояла на колінах перед іконою, вона запитувала Богоматір, як їй жити самій, що буде з її сином. Запитувала, але відповіді не знаходила. Шматочками краяла серце кривди на Олексу, що так відбився від рук, що загубив, скалічив собі життя і її, матір, на сором виставив. А хлопець, здається, не дурний, завжди лагідний, як, бувало, приїжджав, тулив до себе, гостинці привозив, а, то, дивись, і гроші не раз підкине. Маша пишалася, що син у неї непитуший, гарно зодягався, не сквернословив, як інші в їхньому заводському цеху. Працював сумлінно, вибився у майстри. Але ж хто таких довго триматиме, котрі супроти влади бунтують, до того ж і на вулицю виходять? Боже милостивий, що ж це тепер робиться у світі, навіщо люди шукають доброго? Є хліб і до хліба, не стрі-

ляють, дають роботу, то ні, мало, якоїсь корости ще хочеться. Скільки Маша себе пам'ятає, її дорослі вчили, вчила рідна матуся, саме життя вчило: хочеш мати щось, то терпи, хоча б як інколи буває скрутно й боляче. Світ не переінакшиш, не переробиш на свій копил. Ген, скільки ж років терпіла свого п'янюгу, рвала у колгоспі жили і за себе, і за нього. А він, коли заливав очі, казився, порядкував по-своєму, бубнів і бубнів, допоки де не звалиться і не засне...

Його, Івана, вже нема, висушила сльози за ним. А ось за Олексу болить, скиглить душа. Невже у батька вдався? Ні, Олекса не такий. Він ніколи не дивився у той бік, де ця отрута, оцей чад, якого люди самі гнали і від якого ламали списи, не раз топили в оковитій своє важке життя-буття. Маша ж не відала, чим жив син, що в нього на умі, чим може похвалитись. Вона не раз підступалася аби розпитати, чи має уже дівчину, чи скоро жениться. Там, у місті, цього добра хоч гать гати. Всі позбігалися туди, всі діри позакривали. Але Олекса не квапився відповідати на запитання і сміявся, відтак замикався в собі й хмурнів. А коли Маша стривожено запитувала, мо', що в нього зі здоров'ям, чи не захворів бува, син тулив її до себе, цілував і заспокоював: «Буде тобі і невістка, мамо, буде, ще порадієш. А поки що...». Що означало оте «поки що», не казав, і вона не надокучала, не лізла в душу.

А невістки їй ой як хотілося! Хотілося й онучку чи внука мати, і не одну дитину. Це в неї так сталося, що тільки одну дитину народила. Не хотіла більше від Івана. Навіть і тоді, коли він ще так погано, до безумства, не пив.

Почалося тоді все з того від'їзду, на який його підбив Саливонів племінник Славик. Удвох (напивав і домовився) вони підрядилися в якомусь далекому звідси містечку – Маша і не чула про таке – звести зі шлаку хором, а якщо господарі дозволять, то ще й крокви поставлять і все решту дороблять. Іван тоді кинув-ринув ферму, де числився підвозчиком кормів, спакував в сумку необхідний одяг, взяв

так тяжко зароблені гроші, прихопив брус сала, кілька цибулин, попрощався з нею і з малим тоді ще сином.

Вона тоді нутром відчувала, що не варто чоловіка відпускати далеко від себе, що гонитва за грубими грошима добром не закінчиться. Воно так і сталося. Спершу Іван щосуботи регулярно добирався попутками додому, і коли ще не було пізно, разом вечеряв, то те, то се розказував про зроблене, про хазяїв, а потім, позіхаючи, навіть не спитавши, як навчається Олексійко – хлопчик тільки пішов до школи – кидався в ліжко і засинав. Маші хотілося чоловічої ласки, теплоти, молода ще кров кипіла в жилах, але приставати до стомленого чоловіка з домаганнями не насмілювалась.

Так продовжувалося місяців зо два. А тоді, коли настав час привезти хоч щось зароблене, за Іваном наче слід пропав. Не з'явився додому ні в найближчу суботу, ні в другу, ані в третю. Не відаючи, що сталося, Маша кілька разів приходила до Саливона, можливо, щось той скаже про племінника, адже разом з Іваном працює, та чи був Славик коли в дядька. Саливон (можливо й що знав) відводив очі вбік, смалив, покашлюючи, самосад, ухилявся од відповіді. Коли Маша більш наполегливо приперла його до стіни, буркнув незрозуміле: «Знайшли боти пару». І все, ні слова ні про Славика, ні про Івана.

Про чоловіка розповіла товаришка по фермі, також доярка, Катя Мельникова. Якось в понеділок, коли подоїли корів і тих погнали в поле, Катя відвела Машу вбік, гнівливо прошептала, аби не чули інші цікаві вуха:

– А твій то... завів іншу кралю. Була вчора в райцентрі на базарі, сама бачила, навіть побожитись готова. Еге, видно, добре прилаштувався, хвіст розпушив. Тьху, аж гидко було дивитися. А кралья старша від твого і вся розмальована, наче п'явка, вчепилася, підручки ходили разом, щось винюхували. Мене він не помітив, а якби стрілися віч-на-віч, то клянуся, плюнула б обом під ноги і в очі...

Маша від почутого зашарілася. Серце в грудях часто закалатало, готове розірватися на шматки. Але вона взяла себе в руки, не стала при жінках давати волю емоціям. А в хаті не знаходила собі місця. Олексій, прийшовши з уроків, все допитувався, чого мамуся плаче, може, бригадир накричав, який часто скаженів, коли ще зранку не добирав міри, гасав по селі, не знаючи до кого і за що вчепитися. Маша, пригорнувши сина до себе, гладила його шовковисту голову, казала:

— Та ні, синочку, ні. Це на мене якась хвиля суму нахлинула. Не звертай уваги. Краще поїж тепленького, зараз із печі витягну, і піди погуляй, а тоді візьмешся за уроки.

Вона вирішила не тривожити сина, а коли той знову запитає, чому батька так довго немає із заробітків, видумає, що в них там зі Славиком запарка, хазяї просять, щоб і в неділю поробили.

Через півроку, пізньої осені, Іван заявився додому. Підібрав якраз такий момент, коли Олексій був якраз у школі, а Маша пішла в Пріснаки в контору, щоб випросити якийсь аванс і дещо купити з їжі для сина і для себе, бо все позакінчувалось, і в коморі, і на полицях, одна тільки картопля та буряки з городу zostалися.

Іван у верхньому брудному одязі хропів у ліжку, навіть кирзові чоботи не зняв, також брудні і обляпані чимось. Обличчя його було синьо-червоним, а з рота несло нестерпним сивушним перегаром. «Боженьку, - вжахнулася Маша, не знаючи, радіти чи горювати з нагоди появи чоловіка. — За що мене так доля покарала?».

Тепер, пригадуючи давні літа, Маша чудувалась, як не зломила, як вистояла, змогла виростити сина і випроводити по-людськи на навчання далеко, в той технікум, у самий Мінськ. Якби ж то знати, що його чекає попереду, то ліпше б умовила залишитися вдома, вивчився б на шофера чи тракториста. Тоді й голова не пухла б від думок за нього. І помирати не довелося б отак, в холоді, на самоті...

Холод і справді незвичайним колючим льодом сковував її худеньке знесилене тіло, і вона якнайскоріше натягувала на себе вовняний светр та шкарпетки, які вже продірявилися на великих пальцях та п'ятах, але все ж таки, добре гріли бурки. На светр натягнула кожух, а голову закутала хусткою, з якою не розлучалася ні вдень, ні вночі.

Піднятися у всій амуніції і спершу хоч трішечки понизити в хаті, доки ноги звикнуть, доки в голові не перестане шуміти, було не так просто, відтак Маша пошкодувала, що заздалегідь не запаслася якоюсь палицею з ліщини, щоб на неї спертися. Вона дивувалася з себе, як змогла поночі, коли почула шкрябання Машки, доплентатись до дверей, пустити до себе кицьку. І поплатилася за таку необережність.

Вона дотягнулася рукою до потилиці, де ще пекло, і пальці намацали добру гулю. «Нічого собі, - здивувалася. - Дивно, що кров, а не душа вийшла через п'ятки». А все ж таки, вона була задоволена, що допомогла Машці. «Еге, спить собі, сховавши в подушку мордочку, не чує навіть, що господиня встала. Спи-спи...»

Маші нетерпелося доторкнутися підборіддям її мордочки, почухати за вушками і навіть поцілувати, як не раз це робила, але зараз вона пошкодувала тривожити сон своєї пустунки. «Спи-спи, — все ще ніяк не могла відійти від ліжка, одвести погляд убік. — Ми з тобою ще...»

Знову вкотре пригадала, як, колись, відвідавши батьків, Олекса зайшов у хату (то було пізно ввечері, Іван знов, як свиня, десь набрався зі своїми пияками, хропів на тапчані, а вона на завтра збиралася наварити картоплі) і з вічно своїм м'ятим-перем'ятим портфелем, в якому привозив гостинці й продукти, поставив на стіл якийсь плетений з лози кошик, щільно закритий зверху накривкою.

— О, мамо, — син поцілував її в щічку і сяючими очима показав на кошика, — підмогу тобі привіз, живу, веселу. Будеш тішитися. Як же у селі без цього.

У кошикові щось заворушилося, і Маша мало не зомліла. Їй здалося, що там, всередині, якась морська свинка (таку бачила на базарі в одного крикуна), і вона ніколи з нею не звикнеться, з її присутністю в хаті. Кошик ворухнувся, знову і знову, ось-ось готовий впасти, і Олексій змушений був підняти накривку. Показалася мордочка з великими, як сливи, переляканими очима, зиркнула довкола і миттю вискочила на стіл, а потім і зі стола. «А боженьку, – зраділа, що це ніяка не свинка, й водночас розгубилася, крикнула Маша. – То ж кицька, і гарнесенька кицька, і молодесенька яка».

З тої пори, ось вже, здається, десять років Машка (так її назвав син) була для Маші більш, ніж живиною, котра повинна не лише ловити мишей, а то і щурів (чимало котів самі боялися цієї гидоти), але хоч трішечки прикрашати її невтішне життя, розмивати самотність. Дякувати Богові, що вона не пускалася в загули, як буває з іншими котями і кицьками, бо Олексій сам говорив, що зробив їй у місті якусь операцію, і Маша була спокійна, коли кицька кудись бігала. Бувало щезала на цілу добу, а то й більше. Але завжди додому поверталася, лащилася винувано, а вночі лізла під ковдру і, тулячись до господині, тихо муркала і засинала. Це були щасливі хвилини і для Маші, бо тепло і щира довіра, навіяна істотою, пом'якшували її душу, не давали зачерствіти. А ось Івана, коли ще жив, Машка боялася, як вогню. І варто було тому появитися на порозі, як вона стрімголов кидалася чи то в квартиру, коли та була відчинена, чи в підпічок. І там сиділа, допоки не переконається, що господар спить мертвим сном. Дуже рідко в період тверезості й просвітлення Іван сам тягнувся до кицьки, хотів взяти на руки, погладити, але та й близько не підпускала до себе.

– Ти подиви, задрипанка, не визнає хазяїна, – бурчав Іван і знову збирався до алкашів.

– Якби не був задрипаний хазяїн, то признавала б, – відповіла Маша. – Та від тебе навіть якщо й не вип'єш нічого,

то все одно за версту смердить.

Плюнувши, чоловік виходив, а Маша навіть не намагалася його спинити.

Розвиднилося так, що Маша стала бачити навіть у кутках біля грубки і за нею, а за вікном довкола розкошував ранок. Крізь подвійні рами чути було цвірінькання горобців, а на стовпчику плоту сиділа й дерла горлянку ворона. «Добре, що хоч снігу не накидало, - подумала Маша. – Перед весною Бог часто вишки змітає».

Вона дотягнулася до щітки, що нею замітала підлогу й, схопивши держака, на нього сперлася, зробила крок, другий. Прислухалася до серця. Здається, терпить, не бунтує, як то було раніше. Либонь, і йому, серцю, потрібно трохи поворохнутися, інакше зовсім застигне, перестане гнати кров.

Біля грубки Маша сіла на табуретку і почала звичну процедуру: спочатку зім'яла якусь стару обгортку, поклала на решітку, на папір кинула кілька сухих трісочок, потім за допомогою держака відкрила засувку. Можна було підпалювати і, як розгориться, потроху класти на вогонь полінья. Зараз вона вкотре похвалила себе, що допоки її не міч не кинула на ліжко, поки не припекло до нестями в грудях, змогла наносити до грубки побільше дров, трісок, а у відрах поставити воду. Картоплі кошик так само принесла в хату, аби щоразу не лазити в погріб.

Дрова все дужче охоплювало полум'я, потріскували, це надавало їй трохи бадьорості. Потрібно ставити варити бароблю, і Маша, згадавши, що чавунок же там, за дверима, вирішила (тепер уже з допомогою табуретки), податися туди, заодно глянути, що там і до чого.

Кухня-льодовня, з якою вона нібито звиклася, тут особливо була відчутною. Через прочинену квартиру продувало хоч і не морозним, а проте пружким і досить сирим повітрям. Маша довго на кухні не затрималася, вибравши потрібний посуд, поклигала з табуреткою назад. І раптом щось запримітила на столі, затримала погляд. Добре роздивив-

шись, побачила, що то кілечко копченої ковбаси, обсипане снігом. «Звідки ж таке добро? – спершу ніяк не могла докумекати. Після обпекло: То ж, мабуть, Машка десь вкрала, притягнула мені, коли я безпам'яті лежала. Може, й дряпала за двері, а я не чула. Відтак мишку, ось, зловила, думала, аби мені краще догодити... О боженьку!».

Вона взяла ковбасу в руки, обтерла сніг. Кільце було ціле, тільки в одному місці виднілися цяточки від зубів. Видно, так тягнула здобич додому, скакала у квартиру.

Ковбасу Маша біля грубки обдивилася ще раз. Навіть понюхала, як пахне. Може, зіпсована яка, хтось викинув? Запах ароматний, та шкірочка аж виблискує, викликає довіру й апетит.

Вони, як зварилася бараболя, снідали разом. Маша ледве розбудила свою мазунку, так солодко та спала.

– Ти куди це, злодійко, занадилася, наробила людям шкоди? – зверталася до кицьки. – Невже доп'яла в крамниці, в Пріснаках? І як поцупила? А якби побачили, то забили б, певно. Що іншого з такою злодійкою роблять?

Машка, шкідниця така, слухала і навіть у вус не дула. Уплітала на повен рот шматки ковбаси, що їх кидала на підлогу господиня, і була, здається, від щастя на сьомому небі. Маші – також, коли зігрілася від тепла з грубки, а ще ж хоч трішечки поїла гарячої картоплі в прикуску з ковбасою (давно такої смакоти не куштувала), стала добра. Вже й захотілося щось робити, рухатися трохи. Подумала, як би знов з під повітки натягати в хату дров про запас. Води ще вистачить, двоє відер є, хоч і неповні, але, дякувати Богові, не замерзли. Все решту поки що так само є: кошик бараболі, кусень сала, сірники, сіль. Що ще треба? Бодай, і все. Хліба, щоправда, нема, але її виручають сухарі – повна торбочка. З осені ще, коли відчула, що зляже, що притисне німіч, і насушила.

На двір, по дрова, знову пішла з табуреткою – ноги так не тримали, а тільки з табуреткою – зручніше: тримайся

собі двома руками, поволі пересовуй перед собою, так і до Килини можна додирати. А що? Ось як натягає дров, піде, скільки б то часу не забракувало. А куди їй спішити? Либонь, небораку виписали з лікарні, мо' привезли додому. І так її вже два місяці там тримають. Хто більше триматиме? Тут одне – або додому, або в домовину. Іншого шляху нема. Але ж, якби померла де, то, певно, привезли б на цвинтар, поховали б, поруч з чоловіком, там з ним зустрінеється вже. Ні, такого не могло бути, по-сусідськи вона, Маша, якби сама не хворіла, однаково знала б. У глухому безлюдному селі будь-який рух чи звук не залишиться поза увагою.

Кили на і правда була вдома, розпалювала в печі. Побачивши зігнуту, з табуреткою, що слугувала за підмогу, Машу, спершу розсміялася, потім гірко заплакала.

– Моя ж ти сусідонько, до чого ж ми дожилися? Разом коптимо небо. А мене ж по обіді привезли з району, кинули в холодну хату. І ввечері допізна палила, і зараз, бачиш, палю. Думала оце, як справлюсь, одвідати тебе, чи жива-здорова хоч. Але ти першою...

Вони говорили і не могли наговоритися. Найперше сповідалася Килина.

– Мене трохи підремонтували, хоч і пенсію всю на ліки віддала. Багатьох таблеток не було в лікарні. Та й на шоколадки скільки пішло, щоб догодити. Але тоді, після Різдва, якби не прийшла поштарка Зося, не принесла б гроші і коли б не викликала швидку допомогу, то чи жила б я.

– Нічого, завтра чи післязавтра знову буде пенсія, – нагадала Маша. – А тут і весна, бачиш, проситься на поріг.

Про сина Килина нічогоісінько не спитала, наче забулася чи спеціально не хотіла. Ну і хай. Може, так і ліпше. Певно, вона засуджує Олексу, догадується, що хлопець сидить в якомусь сізо за залізними ґратами? Хіба таке від когось сховати? Навіть, якось розказував Саливонів Славик, у газеті мінській було написано про бунтарів, котрі супроти влади робили всякі пакості, щось на головній вулиці вигукували,

піднімали вгорі якісь свої прапори. Ну й розігнали їх, багатьом порахували кісточки на хребті. А декотрих, в тім числі й Олексу, в тюрму запроторили. Ось тобі і воля, ось тобі і праця. Тепер же, певно, переслідуватимуть, коли вийде звідти.

Пекло і млостило на душі у Маші від журби і горя. Не вберегла сина, і в цьому її великий гріх. Уже в останній приїзд Олекси вона замітила, що він ніби як не свій, щось муляє йому на думці. Пригадала, як він буднього дня заявився в село і, не заставши її, Машу, вдома, не знайшовши й ключа від замка, зазирнув до сусідки. Тоді ще в Кишининій хаті був електричний струм, працював старий телевізор, і жінки заворожено, ойкаючи й хитаючи головами, слухали якогось важного чоловіка, котрий розказував з телеекрана, скільки ворогів оточує нас з усіх боків, які так і снять, щоб завоювати нас, зжерти живцем і лише одні кісточки виплюнути.

Олексій тоді, забираючи ключ, не стримався, ляпнув:

– Мамо, тітко Килино, ну що ви таку отруту, таку брехню слухаєте?

Краще про щось своє поговоріть. Спати спокійніше будете...

Килина стенула вуста, нічого не заперечила, але на її обличчі було написано: Олексу вона засуджує. Молоко ще на губах не висохло, а він вже, дивись-но, повчає, що слухати, а що ні. Маша так само не схвалювала репліку сина, тільки хотіла про це поговорити вдома віч-на-віч.

Але розмови не вийшло. Олекса, виявляється, й ночувати не збирався в рідній оселі. Тільки ступив за поріг, сказав:

– Мамо, я сьогодні й поїду. З Пріснаків знайомий хлопець підвезе на мотоциклі до станції. Ще буде пізній потяг, поспію. Мені треба те, се взяти, що раніше покинув. Ось трохи грошей привіз, цього разу мало, трохи потерпи деякий час. Іншим разом, коли все буде гаразд, приїду, підкину й копійчину.

– На тобі, – Маша розгубилася від задуму сина. – Хто ж

наніч збирається в дорогу? Може раненько поїдеш?

– Треба, мамо, треба, – в синовому голосі вчувалась твердість та рішучість.

Це й наполохало Машу:

– Може, в яку халепу втрапив? То скажи матері. Хто ж тобі поспівчуває, хто вислухає та пораїть?

– Ну, як ти могла таке подумати? Все нормально.

Одначе, Олекса не такий був як зазвичай. Обнявши, притуливши її до себе, цього разу цілував її більш тепліше, і тремтливим голосом промовив щось незрозуміле чи то до себе, чи то до неї:

– Боже, що роблять, що чинять над людьми...

...Відчувала, ще й як відчувала тоді біду. Олекса не приїхав ні через тиждень, ні через місяць. Аж пізніше дійшла вістка, що його судили, кинули за ґрати. Від сорому вона не знаходила собі місця ні в хаті, ні в дворі. До крамниці не ходила, боялася, що їй будуть пекти очі, пострікати сином. А коли й треба було що купити, то просила Килину. Через кілька місяців, думала, що всі забули і про неї, і про Олексія. Чи ще гірших коли мала новин, ще більш тривожних, навіть страшних?

Ось саме тоді, Маша ось так необачно погодилася разом з Килиною піти в сільську раду стосовно світла... О, краще були б ноги відсохли, аніж пертися до того Коробки! Ось і отримала, що заслужила. А в придачу і сердечний приступ, хворобу, з якої тільки тепер починає викарабкуватись. Та чи викарабкається?

... В хаті, коли вернулася від Килини, було досить тепло, і Маша зраділа, що так змогла напалити в грубці. Їй спало на думку сісти за стіл й написати листа, про що неодноразово думала, одначе всіляко відкладала. Ось і ручка, кілька аркушків паперу також є. Тільки сідай і пиши. Слова давно визріли в голові, вони гарячим вугіллям пекли душу. Думку написати аж на самісіньку гору підказала Килина, коли верталися із сільради. Маша, принижена тоді Короб-

кою (не забула, все до дрібниць пам'ятає!), нічого не відповіла сусідці, а вдома розмислила: а чому б ні? Тільки вона, Маша, напише не тільки про одні стовпи, яких забрали разом з дротами і завезли невідомо куди і кому, залишивши їхні з Килиною, ага, ще й Саливонову хати без світла, а й про свою гірку долю, про роботу в колгоспі від зорі до темної ночі, чого ж ось руки та й спина ще й зараз, хоча вже й п'ять років як на пенсії, болять, щемлять, хоч бери та й на стіну лізь. Він же, найвищий начальник, зрозуміє її, нехай тільки прочитає, сам же колись селянином був. Але про себе, то про себе, а ще ж за сина... Йому ще жити й жити, а не в тюрмі гнити змолоду. Відомо, щось він там натворив, може, що й ляпнув, не обдумавши, зайве. Тільки ж те не зі злого умислу робив, він за характером добрий і лагідний. Хто ж, як не мати, знає його краще... А ще вона розкаже, що залишилася одна-однісінька, і без сина, без його допомоги їй важко доводиться. Так, що хай розумні і добрі начальники змилюються, зважать на просьбу, все ж таки спроможуться випустити Олексу на волю. А вже він, як тільки примчиться додому, то випише так, що й десятому закаже.

Хвилюючись, боячись не розгубити готові слова, не стерти з пам'яті всі докази і доводи, вона сіла за стіл, взяла ручку, підсунула до себе чистий аркуш паперу.

... Коли, постукавши раз-другий у двері й не дочекавшись відповіді, поштарка Зося зайшла в хату, щоб віддати Маші пенсію за черговий місяць, то побачила господиню, голова якої незручно якимось лежала на столі, а ліва рука безвольно опустилася донизу. «На тобі, спить, — подумала спершу Зося. — А ондечки й папір під носом, і ручка. Чи не заповіт писала та й кимарнула?». Одначе насторожила кішка, що сиділа біля голови господині і вільготними очима позирала на чужу людину, навіть не думаючи тікати.

Зося, коли підійшла ближче, аж стрепенулася: господиня була холодна. Розкинута сиве волосся, здавалося, прили-

пло до паперів. А на обличчі, білому, як сам папір, і застиглих очах був відбиток задумливості, божої покори і прохання. Права рука жінки трохи тримала ручку, перо неоховно втикалося у виведені кривулями три слова, одно з яких було недописане: «Милостивий наш прези...».

Зося злякалась, стрімголов вилетіла з хати і побігла, не зупиняючись, до сільради...

2006 р.

ПРИМІТКИ

Новелети "Раділа мати", "Повернення" вперше надруковано в районній газеті "Колгоспна правда" (Летичів) 24 лютого 1973 року.

Оповідання "Хвилина з польоту" вперше надруковано в районній газеті "Прибузька зоря" (Хмельницький) 15 серпня 1981 р.

Оповідання "Окрилена путь" вперше надруковано в районній газеті "Прибузька зоря" (Хмельницький) 18 серпня 1973 р.

Оповідання "Запросини" вперше надруковано в районній газеті "Колгоспна правда" (Летичів) 18 травня 1985 р.

Новелу "Голубі-голубі погони" вперше надруковано в районній газеті "Колгоспна правда" (Летичів) 26 лютого 1972 р.

Оповідання "Лівий поворот" вперше надруковано в районній газеті "Колгоспне життя" (Ізяслав) 15 жовтня 1988 р.

Оповідання "Сорок сьомий" друкується вперше.

Новелу "Стежка, народжена полем" вперше надруковано в районній газеті "Прибузька зоря" (Хмельницький) 20 червня 1984 р.

Оповідання "Перше завдання" надруковано в районній газеті "Колгоспна правда" (Летичів) 23 квітня 1983 р.

Новелу "Кранівниця" вперше надруковано в районній газеті "Колгоспна правда" (Летичів) 11 червня 1973 р.

Оповідання "Відламана гілка" вперше надруковано в районній газеті "Колгоспна правда" (Летичів) 03 липня 1982 р.

Казку "Сонячний Зайчик" вперше надруковано в районній газеті "Колгоспне життя" (Ізяслав) 21 листопада 1987 р. під псевдонімом В.Квітневий.

Новелу "Мустанг" мною перекладено з болгарської мови 1986 р. Вперше надруковано в районній газеті "Колгоспне життя" (Ізяслав) 12 листопада 1987 року. Автор твору – прозаїк, журналіст Русі Михайлов Шімабеев народився 1940 року в м. Сілістра. Закінчив Софійський університет. Працював кореспондентом окружної газети "Сілістринська трибуна". Улюблена його тема – історико-патріотична, боротьба болгарського народу проти національного гніту.

Алесь Рибак – автор кількох прозових книжок, які набули чималої популярності в читача. Окремі твори письменника перекладалися іншими мовами світу. У видавництві "Советский писатель" 1985 року побачила світ повість "Що посієш...", яку високо оцінили вітчизняні та зарубіжні критики. Теплі слова, зокрема, про цей твір сказали Василь Биков, Віктор Коваленко.

В серії "Шкільна бібліотека" вийшли дві книжки письменника – повість "Що посієш...", роман "Треба було жить". Написав другу частину роману-дилогії "Голоброди" – про долю білорусів-переселенців з Білосточчини, яких змусили після війни покинути обжиту землю та виїхати в західні райони Білорусі. Складно, іноді трагічно склалася їхня доля на новому місці...

Алесь Рибак (Олександр Петрович) народився 7 листопада 1934 р. в селі Макавчиці Дзержинського району (село увійшло до складу м.Дзержинськ, Білорусія). Рано залишився круглим сиротою. Про це – чимало його творів. Перший вірш надрукував 1953 року. Член Спілки письменників з 1973 р. Після закінчення філологічного факультету Білоруського державного університету працював у республіканському видавництві. З 1966 до 1972 р. – у Москві, в апараті

Президії Верховної Ради СРСР. За сумісництвом викладав білоруську мову в Літературному інституті імені Горького. Повернувшись в Мінськ, був заступником секретаря Союзу письменників Білорусі, із 1978-го кілька років працював редактором редакції прози видавництва «Мастацкая літэратура».

Повість *"Маша і Машка"* з білоруської мови перекладено мною 2008 р. До цієї праці спонукав сам автор Алесь Рыбак, з яким я зустрівся у Дніпропетровську 22 травня 2008 р. під час Міжнародного Шевченківського свята "В сім'ї вольній, новій" і який тоді ж подарував мені газету з автографом. Тому переклад здійснено за: Алесь Рыбак. Маша і Машка // «Народна воля» (Мінськ). – 2006, 25 липня. Повість у моєму перекладі друкується вперше.

Літературно-художнє видання
МАЦЬКО Віталій Петрович

ЗАПРОСИНИ
Оригінальна та перекладна проза

Книжку видано в авторській редакції

Комп'ютерний набір Віталій Мацько

Технічне редагування Алла Цюпак

Формат 60x84 1/16

Ум.друк. арк. 14,8

Наклад 300. Зам. № 2/2016.

Видавець і виготовлювач ФОП Цюпак А.А.

м.Хмельницький, вул.Ломоносова, 17.

тел (0382) 670987

Свідоцтво про державну реєстрацію видавців, виготівників
та розповсюджувачів видавничої продукції

25.00

A 41090

